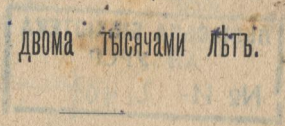

V 06

ВЕЛИКА СЛАВЯНЬСКА ДЕРЖАВА

передъ двома тысячами лѣтъ.

Исторична студія
ОМЕЛЯНА ПАРТИЦКОГО.

1946

Накладомъ автора.

№ 2265

ЛВѢВЪ 1889.

Зъ друкарнї товариства имени Шевченка
пбдъ зар. К. Беднарского.

9 (= 91.7)

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ И- 21467

„Скитовъ число дуже велике,
але зновъ дуже мало Скитовъ та-
кихъ, що можна звати ихъ правди-
выми.“

(Геродотъ — книга 4, гл. 81.)

~~БІБЛІОТЕКА~~

~~Наукового Товариства імени Шевченка
у Львові.~~

Знак: ~~1946.~~

III. ~~VII~~ II. ~~6~~

08

I.

Приходъ першихъ Скитѣвъ до Европы.

Вже на пѣвтора тисячей лѣтъ передъ Христомъ панували въ земляхъ, котрѣ нинѣ зовемо Малою Русею, пришельцѣ зъ азійскихъ сторѣнъ, такъ звані Сколоты. Греки звали ихъ Скитами — особливо тѣ Греки, що вже ѡдъ VII-ого вѣку передъ Христомъ мали на чорноморскихъ вибережахъ України свои колоніи (в. пр. Тирасъ коло Днѣстра, Ольбія надъ Бугомъ) и часто тамъ стыкалися зъ Сколотами.

Назвы Скитѣ самі Сколоты нѣколи не уживали, тай грецкою тота назва такожъ не була — ѣи переняли Греки ѡдъ тои людности, посередъ котрои находились колоніи грецкі. По гадцѣ ученыхъ первѣстною людностею нашої землѣ можуть бути або Чуды (Фины) або Славяне. Резумѣся, що зъ одного выраженя Скитѣ не можѣ ѣще рѣшати о славянскости або неславянскости передъ-Христовыхъ жите-

лѣвъ нашего краю, однакъ вже и на сѣмъ мѣсци годиться замѣтити, що слова „скитъ“ на означенѣ „номада“ въ языцѣ финьскѣмъ нема — оно подыбуеся едино въ славянскихъ языкахъ, а особливо въ рускѣмъ, де и находимо пѣдходячѣ сюды назвы, якъ скитати ся и скиталець, обѣ въ значеню „номадизувати, блукатися, ходити зъ мѣсця на мѣсце“.

Почавши ѡдъ VIII-го вѣку передъ Хр. згадують грецкѣ писателѣ дуже часто про Скитѣвъ (Гезіодъ, Алькей, Самонидъ, Гекатей, Есхиль, Пиндаръ), аже найдокладнѣйшу и найобширнѣйшу вѣдомѣсть про нихъ подавъ намъ Геродотъ въ 4-ѣмъ княжцѣ знаменитой своєї исторіи. Якъ звѣстно, Геродотъ бувъ сучасникомъ Софокля, живъ въ V-ѣмъ вѣцѣ передъ Христомъ. Сынъ заможныхъ родителѣвъ, мавъ ѡнъ достаточно средствъ предприняти кѣлька далекихъ подорожей, едино въ тѣмъ цѣли, щобы хибнѣ географичнѣ понятя, якѣ тогдѣ мали Греки о землі, спростувати будь зъ власного погляду будь на пѣдставѣ якъ найлучшихъ інформацій у людей въ далекихъ земляхъ. Геродотъ знавъ добре Грецію и Малу Азію (зъ-вѣдки бувъ родомъ), звидѣвъ Єгипеть, Либію, Феникію, Вавилонію, Персію, бувъ въ дольшиѣмъ Италія, знавъ Тракію и выбережа Чорного моря. Даты до исторіи Скитіи збиравъ ѡнъ, будучи въ Ольбія, грецкѣмъ колоніи недалеко устя Богу. Ѣнъ не спускався на инфор-

маціи самыхъ лишь ольбійскихъ Грековъ, що мали торговельні зносини зъ полудневою Україною, але самъ запускався глубше въ нашъ край, розглянувъ бѣгъ полудневого Днѣстра и Богу и звидѣвъ навѣтъ „святую землю“ тогдѣшнихъ Славянъ, понизше теперѣшного Уманя. Геродотъ бувъ завзятымъ ворогомъ всякихъ байокъ, що про нашу землю и ея жителѣвъ ходили по свѣтѣ; ѡнъ полемизуе часто зъ иншими писателями и всюды высмѣває неправду — все одно, чи вычитавъ ея въ книждѣ, чи чувъ ѡдъ своихъ информаторѣвъ, Грековъ та Скитѣвъ.*) Не дивота, що при такъ совѣтнѣй и критичнѣй праці описъ Геродотовои Украины зъ етнографичного и географичного погляду выйшовъ, майже всюды, дуже вѣрный и живой — лишь дрѣбнѣй и незначнѣй доповненя до его працѣ найти можъ у писателѣвъ пѣзнѣйшихъ.

Геродотъ розрѣжняе кѣлька родѣвъ Скитѣвъ, дѣлячи ихъ пѣсля способу житя и навѣтъ пѣсля ихъ политичныхъ ѡдносинъ. Народныхъ рѣжняцъ межи поодиновими племенами ѡнъ нѣгде не добачавъ, якъ мѣжь иншими видно и зъ отсехъ слѣвъ его (книга 4, гл. 81): „Скитѣвъ число дуже велике, але зновъ дуже

*) Геродотъ знався, якъ самъ каже, зъ опѣкуномъ малолѣтного скитского короля. Ѡдъ него списувавъ такожъ даты до скитской исторіи.

мало Скитѣвъ такихъ, що можна назвати ихъ правдивыми“. Геродотъ мавъ ту на гадцѣ „дуже мале число“ Скитѣвъ-номадѣвъ, що за часѣвъ его жили при порогахъ Двѣпра и на таяъ теперь званѣмъ ногайскѣмъ степѣ, однакъ обѣймаючи всѣ скитскѣ племена одною спѣльною назвою, ѣнъ тымъ посередно выповѣдае и свѣй судъ о ихъ спѣльномъ походженю. Пишучи о сусѣдахъ Скитѣвъ, ѣнъ вже всюды зазначуе ихъ окрему народнѣсть, що проявлялась будь въ окремоѣ бесѣдѣ будь въ ѣдмѣнноѣ будовѣ и барвѣ тѣла. Такъ и. пр. каже о Будинахъ, всхѣдныхъ сусѣдахъ Скитѣи, що они мають инакшу барву тѣла, виглядають инакше, живляться инакше (кн. 4 гл. 109); о Андрѣфагахъ, пѣвнѣчныхъ сусѣдахъ Скитѣи, що мають окрему бесѣду, и ишу ѣдъ скитскои (гл. 106); о Мелянхленахъ, такожь сусѣдахъ Скитѣвъ, що суть народомъ „ишимъ, нескитскимъ“ (гл. 20). Всеюды выступаютъ у Геродота Скиты яко нарѣдъ оденъ, бесѣда скитска яко одна, религѣя скитска такожь яко одна. Лишь на черноморскѣмъ выбережу, въ великихъ торговыхъ мѣстахъ и на торговыхъ площадяхъ, стрѣчались за Геродота (а якъ знаемо зъ иишихъ писателѣвъ, еше и въ пѣзвѣйшихъ часахъ) люде, щѣ говорили мѣшанымъ языкомъ, на половину по грецки, на половину по скитски.

Про прихѣдъ Скитѣвъ до Европы були

за часѡвъ Геродота рѣжнїй переказы. Самїи Скиты казали, що початокъ ихъ державы въ Европѣ припадає на тысячь лѣтъ передъ панованьємъ перскаго короля Дарїя: — „тысячь лѣтъ мы ту живемо, нѣ менше нѣ бѡльше“. Зразу була земля пустинею, въ котрѡй мешкала чудо-дѣвица, донька нашого Днѣпра. Зазрѣвъ єи Зевсъ (Дажбогъ), богъ надъ богами, володаръ неба и землѣ, и загорѣвъ любовью до пышнои Днѣпрянки. Пришло до подружя, а результатомъ любви бувъ першїй скитскїй чоловікъ, Таргитай, котрый бувъ zarazомъ и родоначальникомъ королѣвъ. Таргитай мавъ трехъ сынѡвъ — за ихъ панованя упали зъ неба на землю плугъ, ярмо, сокира и чарка. Одъ трехъ тыхъ сынѡвъ пѡйшли три роды Скитѡвъ, а одъ наймолодшого, що ставъ королемъ на всю Скитїю, пѡйшло племя Скитѡвъ королевскихъ або такъ званыхъ Паралятѡвъ.

Зъ того оповѣданя бачимо, що Скиты, якъ и иншїй народы, выводили свѡй рѡдъ просто одъ богѡвъ — они величали себе потомками Зевса (Дажбога) и доньки Днѣпра.

Якъ звѣстно, рѣку Днѣперъ называно давнѣйше Славутю и пѡдъ тою назвою знана она въ пѣсняхъ историчныхъ, особливо-жь зъ періоду козацкаго. Про Славуту згадують и писателѣ зъ XVII. вѣку, Смотрицкїй и Овольскїй, зъ котрыхъ послѣднїй бавить ся навѣтъ въ етимологичнїй выводы и поучає Полякѡвъ,

що нѣбы „Sławuta to jest sławy huta“. И нинѣ людѣ называе рѣку тымъ-же именемъ: Славута, Славуть, Славутецъ, Славѹтиця; кажутъ такожь Соловиця (есть то повноголосна форма замѣсть Славиця).

Але що має значити назва „донька Днѣпра“? Се очевидно митологичнѣ выobraженя, котрѣ однакъ первѣстно — якъ и вся митологїя въ своихъ початкахъ — опиратися мусѣли на правдивыхъ даныхъ. Постараюся выказати, кого то не такъ тѣ загадочнѣ „Скиты“, якъ бѣльше самѣ Славяне, предки нашѣ, называли донькою Днѣпра.

Пѣсля Геродота Днѣперъ выплывавъ зъ жерель далеко на пѣвночи, по-за границями Скитїи. На самѣй скитскѣй граница, въ мѣсци, де рѣка Березина вливаеь до Днѣпра, прибрравъ Днѣперъ назву Герросъ и вже такъ звався въ дальшѣмъ бѣгу ажъ по-за пороги.

Про рѣку Герросъ буде бесѣда на своѣмъ мѣсци, ту лишъ замѣчаю, що въ литовскѣмъ языкѣ доховалось слово *gurgius* въ значеню „слава, хвала“ еще до нинѣ.*) Бачимо зъ то-

---

*) Пѣсля суду всѣхъ языкословѣвъ литовскѣй языкъ есть наиблизшїй до славяньского и становивъ зъ нимъ одну нероздѣльну цѣлѣсть. Въ нѣмъ найправильнѣйше доховалась праславяньска бесѣда.

го, що вже за скитських часѣвъ Днѣперъ дѣйствительно звався Славою, Славатою, Славутюю.

Пѣсля Геродота скитскій Герросъ уважався ѣдною Днѣпра. Ту отже находимо розвязку загадка: Днѣперъ звався батькомъ, а скитска ѣднога Днѣпра, т. ѣ. Славута (Герросъ), звалась ѣго донькою.

Въ Словѣ о полку Игоревѣмъ (зъ XII. вѣку) Днѣперъ зовеся Словутиця.*) Буде то такожь правильна и стара форма славянська; пѣсля всѣхъ засадъ граматикки не бувъ то первѣстно рѣдъ мужескій, але женскій — назва Словутиця означала дѣйствительно доньку Днѣпра.

За принятѣемъ христіянства митологичнїи выображеня на Руси все бѣльше слабли, вымирали. Зъ тымъ фактомъ треба и въ науцѣ числитись и въ нѣмъ шукати причины, дячого старо-рускій поетъ, хочъ и пише правильно Словутиця, але вже неправильно уважае те слово родомъ мужескимъ. Нивѣшнїи поеты и историкки пѣшли ѣще дальше: зъ той Словутицѣ зробили того Словутича. Ну, не знаю-жь теперь, якъ зъ такъ дивного подружя

---

*) Ярославна, жена Игоря, мѣжь иншими каже до Днѣпра: „О Днѣпре Словутицю! ты пробилъ ѣси каменныя горы сквозѣ землю половецкую“. (Каменными горами названїи ту гранитовїи скалы, що выстають зъ посередѣ днѣпровыхъ порогѣвъ.)

двохъ мужчинъ, Дажбога и Славутича, мѳгъ-бы народитися першій скитскій чоловѳкъ, а властиво першій нашъ предокъ, Таргитай...

Зѳ всего видно, що подана Геродотомъ вѳетка про першихъ Скитѳвъ выплыла зъ тыхъ понятій, якѳ мѳжъ Русинами виробились були вже въ далекѳй старинѳ и традиційно въ памяти народу переходувалися и по части переходуются до нинѳ — чи-жъ можна припустити, якъ то хотять многѳ историки, щобы за часѳвъ Геродота (въ V-ѳмъ вѳцѳ передъ Христомъ) славянської людности ще не було въ нашѳмъ краю? Чей-же въ наведенѳмъ випадку скитска традиція єсть просто славянської традицією — се выключна и одвѳчна традиція нашого народу.

Въ старо-русскихъ часахъ, т. є. въ княжѳмъ періодѳ, Русины называли себе внуками Дажбога. Дажбогъ бувъ верховнымъ богомъ нашихъ предкѳвъ, зовсѳмъ те саме, що Зевсъ у Грекѳвъ — Геродотъ лишъ въ дусѳ свого языка нашого бога перемѳнивъ въ Зевса. Але та, хочъ и зовсѳмъ оправдана, поправка Геродота натворила въ ученѳмъ свѳтѳ багато лиха: всѳ слушно дивуются, якимъ чиномъ зъ грецкого Зевса и зъ богинѳ-Славянки мѳгъ народитися Скитъ, чоловѳкъ якоись вже иншой народности. Думаю, що горѳшній мѳй коментаръ вносить ладъ въ Геродотове оповѳданье. Зевсъ-Дажбогъ бувъ бо-

гомъ славянськимъ и Словутиця була славянською богинею, отже и Скитъ не мѳгъ бути чимъ иншимъ якъ лишъ Славяниномъ.

Дары, якѳ въ часъ панованя першихъ Скитѳвъ упасти мали на землю украинську зъ неба, именно плугъ и ярмо, не могли бути назначенѳ для Скитѳвъ-номадѳвъ, бо-жь тѳ не управляли землѳ, а лишъ живилися мясомъ. Въ тѳмъ переказѳ находимо зновъ одвѳчнѳ вѳрованя нашихъ предкѳвъ, котрѳ були осѳлою людностѳю и занималесь управою землѳ.

Геродотъ называе сокиру, котру боги кинули зъ неба на землю, не грецкимъ словомъ, але по скитски „сатарісъ“ (σάταρις). Треба-жь знати, що окрѳмъ латиньского *securis* и славяньского сокира (сѳкира) нѳякій иншѳй нарѳдъ, нѳ въ Азѳи нѳ въ Европѳ, подѳбного выраженя на означенье сокиры не мае. Слово „сатарісъ“ переняте такожъ ѳдъ Славянъ.

Взагалѳ вже и передъ Геродотомъ знанѳ були. Славяне зъ своихъ виробѳвъ зелѳзныхъ; славянське зелѳзо мало розголосну, и якъ на тогдѳ, свѳтову вже славу, про него говорено по цѳлѳй Греціи. Цѳкавою буде звѳстка Есхидя, що живѳ ще передъ Геродотомъ. Онѳ описуючи муки Прометея, згадуе про Скитѳвъ на возахъ „зъ сильными и высокими колесами“, а ѳдтакъ говорить о Халѳбахъ, живучихъ „на лѳво“ ѳдъ Скитѳвъ и куючихъ зелѳзо.

Для Грека лѣвою стороною Скитіи були околицѣ прикарпатскіѣ; тамъ и мусимо шукати ѡтчины Халібѡвъ.

Въ своѣмъ описѣ скитского краю наводитъ Геродотъ нарѡдъ Каліпідѡвъ, т. е. Каліпѡвъ, що мешкали при дольшнѡмъ Бозѣ ажъ до Днѣстра и занималися управою землѣ. Въ ихъ краю було справдѣ найодвѣтнѣйше мѣсце до виробу зелѣзныхъ орудій. Въ найблизшѡмъ еусѣдствѣ Каміпѡвъ находилась грецка колонія Ольбія, велике и богате торгове мѣсто, а дальше къ Днѣпрови було великаньске свѣтве торговище, по котрѡмъ роилося кунцями зѡ всѣхъ сторонѣ. Для продажи зелѣзныхъ виробѡвъ було тамъ якъ-разъ найдогѡднѣйше мѣсце.

Каліпіды хотяй и належали до складу Скитіи, але за Геродота часѡвъ пѡдлягали вже не Скитамъ (Славянамъ), лишъ чорноморскимъ Грекамъ. Замѣтка Есхія, що Халібы мешкають „на лѣво“ ѡдъ Скитіи, якъ бачимо, дався найлучше ѡднести лишъ до тыхъ Геродотовыхъ Каліпідѡвъ.

Що-жь означуе назва Каліпы або Каліпіды? Корень слова кал задержався и доси въ рускихъ словахъ: калити = гартувати, каленый = гартований, сталевый. И доси еще говорятъ у насъ: „зелѣзо калити“ въ значеню „твердымъ робити, ковати“.

Зъ кореня кал черезъ доданье наростка

утворився въ праславянськомъ языкѣ пень к а л ь п, той самый, що подыбуемо въ словахъ клепати (н. пр. зелѣзо), клепало. Перемѣна пня к а л ь п на нынѣшне к л е п дастся навѣтъ исторично прослѣдити и оправдати, бо и Геродотова назва Каліпиды перемѣнилась зъ часомъ на Кленіды, якъ пересвѣдчуемось зъ Птоломея, писателя зъ II-ого вѣку по Хр., котрый въ околици Каменця подѣльскаго наводитъ осаду Кленідава, очевидну столицю тогдѣшнихъ Кленідовъ.

Додамъ еще, що въ литовськомъ языкѣ, котрый зъ всѣхъ индоевропейскихъ языковъ наибѣльше зближенный до славянського и зъ нимъ колись становивъ одну нероздѣльну цѣлѣсть, находится выражене к а л ь в і с ь въ значеню к о в а л ь. Ту отже бачимо, якъ то Греки, знаючи про славныхъ славянськихъ ковалѣвъ, утворили зъ тыхъ ковалѣвъ зовсѣмъ окремый нарѣдъ, що нѣбы-то займався выключно кованьемъ зелѣза*).

*) Про скитске зелѣзо находимо еще згадку въ письмахъ Питея зъ Марсиліи, що живъ передъ Александромъ Великимъ и ѡдбувавъ подорожи по моряхъ пѣвнѣчныхъ. Въ тыхъ письмахъ богато баламуцтва, самохвальбы и неправды, та все-жь подыбуются тамъ и вѣсти, списані въ дусѣ и пониманю тогдѣшнихъ Грековъ. Питей не бачивъ Балтицкого моря, хочъ и говорить, що

Замѣтною про Каліпідѡвъ ѡдступивъ я де-що ѡдъ предмету, бо хотѣвъ выказати, що переказъ, будь-то зъ неба впала сокира въ край скитскій, витворився первѣстно не посередъ номадѡвъ, лишъ посередъ славянської осѣлой людности, котра при веденю господарства и рѡльництва не могла обѡйтись безъ зельза и сокиры.

Записана Геродотомъ назва „сагарісь“ дасться вывести языково лишъ зъ языка славянського. Она утворена съ трехъ частей : зъ праславянського кореня са к (сѣку), зъ наростка а р и зъ окѡнченя і с ѣ, отже вимовлялась са кар і с ѣ, зъ чого въ пѡзнѣйшихъ часахъ повстало са каръ або са кара. Зъ граматичного погляду така форма далеко пра-

бачивъ край, де збирають бурштинъ ; ѡнъ навѣть хвалиться, що бачивъ въ тѡмъ краю, коло Балтицкого моря, устя Дону (!). „Я сѣдаю на корабель, що бувъ при устю Дону — такъ пише Питей, — и хочу плыти. Ажь ту, Господи ! якъ хоплять мене филѣ, такъ и занесли просто до Азовского моря, межи островы, де духи переходують зельзо.“

Згадка про Азовске море и про островы, „де духи переходують зельзо“ есть тѡлько ѡдгомономъ неясныхъ вѣстей про славянське зельзо, котре грецкї купцѣ зъ краю Скитѡвъ привозили до Греціи.

вильнѣйша и духови руского языка одвѣтнѣйша, якъ нинѣшна форма со к и р а, въ котрѣй и корень (сок) зовсѣмъ зѣпсованый и наростокъ (ир) якійсь дуже чудный, невѣдповѣдаючій повятю слова.

Геродотъ записавъ про першихъ Скитѣвъ еще и друге поданье, але вже зачуте ѡдъ чорноморскихъ Грекѣвъ, — те поданье, якъ зъ горы сподѣватись можна, закрашене всѣлякими митологичными придатками. Именно казали Греки, що пѣсля ихъ традиціи великій силачъ и герой, а опѣсля божокъ, Гераклій (Геркулесъ) плывучи рѣкою Океаномъ дѣстався якось въ край чорноморскій, де ѡдбувавъ свою дальшу подорожъ на возѣ и кѣньми. Гераклій не привыкъ бувъ до зимна, а на Украинѣ, звѣстно, климатъ не все лагѣдный, завѣвъ и студѣнь часто навѣщають чорноморску краину. Щастье тѣлько, що Гераклій мавъ при собѣ львину шкѣру — ѡнъ выпрягши конѣ закутався якъ-слѣдъ въ кожухъ и лягъ на степъ спочити, — конѣ тымчасомъ пѣйшли пастись по степу. Сзять Гераклій, коли пробуджуєсь, а коней дасть-Бѣгъ! „Що за лихо? подумавъ герой: край пустый, душѣ живои нѣгде не бачу, а конѣ таки хтось укравъ...“ Гераклій сплюнувъ зъ досады и ставъ величезными кроками скрѣзь ходити по Украинѣ, шукаючи загубы. інъ бувъ ростомъ великанъ, ноги ѣго престрашеннѣ; еще за Геродота ча-

сѣвъ показували Греки на одній скалѣ Днѣстрового берега выразный слѣдъ Геракліевои стопы, довгой на два цѣлї лѣктѣ...

Ходить Гераклій скрѣзь — бувъ надъ Днѣстромъ, Богомъ, ажъ зайшовъ до Днѣпрового лимаву. Тогдѣ чорноморске выбереже не було такимъ бездеревнымъ степомъ якъ теперь — мѣжь рѣками Ингуломъ а Ингульцемъ, на кѣлька миль ѡдъ моря, простягалися въ глубъ краю лѣсы зъ всѣлякими деревами. Ѡдъ тыхъ лѣсѣвъ и цѣла деревами поросла околиця звалася Греками „Гилея“. Отъ и зайшовъ Гераклій въ тоту Гилею. Сумно ему якось стало. Онъ, що своими дванацятьма роботами и славными подвигами здивувавъ всѣхъ людей на земли и всѣхъ богѣвъ въ небѣ, а таки на згадку про конѣ чогось затревожився. Все ему на думцѣ: край пустый, безлюдный, а коней хтось краде! На щастье побачивъ пещеру. Входить, розглядаєся, а передъ нимъ ставула Ехидна, потвора-мѣшанецъ, въ горѣшнѣй части дѣвица, въ долѣшнѣй змїя. Гераклій подивляє дивну подобу, чудуєся не начудуєся, вкѣнци пытає у потворы, чи не бачила де коней. А Ехидна — звычайно жѣпка — приподоблюєся, зъ-хитра споглядає на героя. „Не лишъ бачила, ѡдповѣла она Гераклієви, але конѣ вже мои, и не дѣстанешъ ихъ назадъ, хѣба подружишся зѣ мною.“ Гераклій подружився. Жиють обое на Украинѣ, жиють въ

печерѣ коло Дивироваго лиману — мѣсяць, другій, десятій, ажъ героєви вкѣнци цѣле подружье обмерзѣло. „Ѡддавай конѣ“, каже Ѡнѣ до Ехидны. — „Нѣ, не Ѡддамь, пожий ще трохи зѠ мною!“ Жие Гераклій въ печерѣ, може часами и рыбы ловивъ въ лиманѣ зѣ великои нудьги — товстыхъ осетрѣвъ та смачныхъ судакѣвъ, а все що-день до Ехидны: Ѡддавай конѣ та Ѡддавай! Отъ и вмилосердилась вкѣнци потвора, Ѡддала конѣ Гераклієви кажучи: „Звеселивъ ты мене трема сынками — скажи, що маю зробити зѣ ними, коли выростуть: чи Ѡдослати ихъ тобѣ, батькови, въ Грецію, чи нехай може ту панують? Мѣсяца на жилище у мене доволѣ, доси я лишъ одна паную на весь той край.“ Тогдѣ Гераклій ставъ толкувати Ехиднѣ, що не добре посылати сынѣвъ ему до Греції, нехай мати держить ихъ при собѣ, а Ѡтакъ, коли сыны выростуть, нехай окличе ихъ володарями на всю Украину. И за тыми словами герой чимъ скорше запрягъ конѣ та мовъ на-вздогони, не оглядаючись, помчався дальше свѣтами.

Коли вже выросли въ мужѣвъ сыны Гераклія, поименовала ихъ мати — одного Агатиросомъ, другого Геленомъ, третього Скитомъ. Лишь наймолодшій, Скитъ, припавъ матери до вподобы и она Ѡддала ему панованье надъ всею Украинною — обохъ другихъ прогнала она геть зѣ краю: Агатироса въ горы семиград-

скій, Гелона въ лѣсову цущу надъ Дономъ. Одъ Скита ведуть рѣдь свѣй всѣ скитскій король.

Въ наведенѣй повѣсти выступають яко родоначалники Скитѣвъ три брата, зъ котрыхъ лишъ наймолодшому дѣстаеся панованье въ рѣднѣй земли. Чи-жь не жвють подѣбнѣй казки до нинѣ въ устахъ руского люду, де звичайно такожь выступають три брата, зъ котрыхъ найменшій дѣстае вѣднці королевскій вѣнецъ?

Важна въ поданю Грекоѣвъ и та обстано-ва, що коли Скитѣ обявѣ панованье надъ Украиною, Гелонъ и Агатирсѣ мусѣли уступи-ти зъ краю. Се значить просто: Скиты, овла-дѣвши краємъ, прогнали зъ-вѣдси первѣствыхъ мешканцѣвъ, а самѣй вразъ зъ новою людностію посѣли землю. Якъ побачимо пѣзнѣйше, тотѣ Гелоны не були племенемъ нѣ скитскимъ нѣ славянскимъ, — ихъ способъ житя, вся будова, а навѣтъ барва тѣла вказуе на люднѣсть финьску (чудеску). Пѣсля суду ученыхъ Чуды дѣйствно були передславянскими жителями всхѣдной Европы.

Геродотъ, яко совѣстный историкъ, розвѣдуючись про початки скитской державы, списавъ еще одно поданье про приходъ Скитѣвъ до Европы. Наведу и се третє оповѣданье, бо-жь и оно, хочъ казѣчне, але тѣсно звязане зъ нашою исторією. И чому-жь не позна-

комитися намъ зъ вѣсми переказами про початокъ народу? Мають вагу для насъ казочнїй оповѣданя Нестора про Кїя, Щека и Хорива; мають свою вагу историчнїй звѣстки про першихъ рускихъ князївъ — тыхъ чужинцївъ-Норманѳвъ, що зелѣзною рукою гнобили нашихъ предкѳвъ, — длячого-жь цуратися найкрасшой може картины въ исторїи нашего народу, цуратися пресвѣтлой минувшости, що тѣсно сплелась була зъ именемъ Скитїи и еи велику честь и славу намъ передала? Часы скитского панованя — то невѳджалованї райскїй часы, що про нихъ споминъ живе въ нашихъ народныхъ переказахъ, часы гаразду и добра, коли пѳдъ опѳкою Дажбога и Лады розвивалось безжурне и щасливе житье на нашихъ земляхъ.

Пѳсля неясного поданя, записаного Геродотомъ, жили Скиты первѳстно въ Азїи, але зъ-вѳдтамъ вытиснули ихъ Массагеты, що мешкали межи каспїйскимъ моремъ и аральскимъ озеромъ. Побитї Скиты вторгли до Европы и заняли Украину въ посѣданье. Нарѳдъ кимерїйскїй, що мешкавъ надъ Чорнымъ моремъ, уступивъ передъ наѳздниками зъ своихъ мѣсць и переселився въ Малу Азїю.

Одна могила кимерїйска находилась еще въ часахъ Геродота при Днѣстрѣ. Цѣкава еи исторїя. За вторгненьемъ Скитѳвъ до Европы держали Кимерїйцѣ велику нараду, чи опу-

стити край, чи розчати зъ ворогами борбу. Людъ еще тогдѣ вѣвъ житѣе скитальче, номадске, и — якъ звычайно номады — не выробивъ въ собѣ любви ѳтчины. „Чи мы за-для сего пороху земного (рѳднои землѣ) маємо выставляти ся на такъ явне небезпеченство? Цуръ и тѳй земли и Скитамъ, а мы найдемо собѣ лучшѣ сѣдища — утѣкаймо!“ Але кимерійскѣ королѣ були иншои думки. „Намъ ту було такъ добре — казали они — хто знае, якою буде нова ѳтчина. Вже лучше покласти головы въ сѣмъ краю, якъ утѣкати въ незнанѣй землѣ.“ Коли-жъ прийшло ладити ся до борбы, половина королѣвъ ѳдступила ѳдъ повзятои ухвалы и прилучилась до людю зъ окликомъ: утѣкаймо! Годѣ було зволѣкати довше зъ нарадами — королѣ кинулись однѣ на другихъ и взаимно себе всѣхъ поубивали. Людъ похоронивъ своихъ володарѣвъ недалеко Днѣстра, усыпавъ надъ ихъ тѣлами могилу, а самъ опустилъ край на вѣки вѣчнѣй... Скиты заняли теперъ всю пустыню въ посѣданье.

Геродотови цѣла та повѣсть припала дуже до вподобы. Онъ — чоловѣкъ ученый, читаний основно въ грецкѣй исторѣи, а особливо въ святыхъ книгахъ Гомера, такъ и радъ бувъ, що найшовъ ѳтчину казочныхъ Кимерійцѣвъ, що про нихъ говорить ся въ Одиссеи. Але нинѣшна исторична критика сумнѣвається дуже въ именованье Кимерійцѣвъ на У-

краинѣ; то лишѣ Греки въ по-Гомеровыхъ часахъ, основуючи колоніи надѣ Чорнымъ моремъ, локализували географичні придумки давнихъ поетѣвъ, нѣбы ѡдшукуючи на Украинѣ незнані тогдѣшнему свѣтови народы. Они, якъ побачимо, переносили навѣть въ Украину своихъ богѣвъ та героѣвъ, стараючись зъ поступомъ географичныхъ вѣдомостей надати яку-таку пѣдставу фантастичнымъ розказамъ своихъ поетѣвъ и митологѣвъ. Не дивно, що и въ наведенѣмъ поданю Греки добродушныхъ, боязливыхъ Фивѣвъ перетворили въ Гомеровыхъ Кимерійцѣвъ!

Зъ всѣхъ Геродотовыхъ подань про першихъ Скитѣвъ въ Европѣ передовсѣмъ се рѣчь певна, що Скиты заняли нашу землю въ дуже глубокой старинѣ, здаєсь що-найменше на пѣвтора тысячей лѣтъ передъ Христомъ. Численні высокі могилы, які розсыпані скрѣзь по Украинѣ, а особливо понизше порогѣвъ Днѣпра, вказують такожь на дуже довгий рядъ скитскихъ королѣвъ — се ті самі могилы, що ихъ такъ докладно описавъ Геродотъ, згадуючи про королевскі похороны у Скитѣвъ.

И те рѣчь певна, що за приходомъ Скитѣвъ до Европы первѣстні мешканцѣ Украины (Чуды) уступили зъ занятыхъ земель, де вели житѣ скитальче, а ихъ мѣсце заняла люднѣсть нова. Ся послѣдня, якъ выкаже и дальша розправа, була народомъ славянскимъ

и першою о сѣлою, першою культурною людностею всѣхъ тыхъ земель, що входять нинѣ въ складъ Малой Руси.

II.

Скитска (праславянська) религія.

Въ Геродотѣ находимо дуже цѣнный матеріялъ для пѣзнаня скитской митологіи. Для историка и критика предметъ то незмѣрной ваги, бо бѣльше всего послужити бнѣ може до рѣшеня пытаня, чи були Скиты Славянами, чи нѣ. Даты, подані Геродотомъ, можемо навѣтъ дуже докладно провѣрити, порѣвнуючи зъ тыми датами, що посѣдаемо про митологію славянську. До порѣвнаня такого надаються:

1) вѣсти про староруску митологію въ нашихъ лѣтописяхъ и высихъ письменныхъ памятникахъ;

2) доховані въ нашѣмъ народѣ повѣрки и обряды зъ поганьскихъ еще часѣвъ;

3) рѣзбы рѣжныхъ фігуръ, які находятя на такъ званѣй статуи Дажбога, найденѣй р. 1848 въ руслѣ рѣки Збручъ;

4) языковой розбѣръ назвъ скитскихъ богѣвъ.

Мене дивуе, що розборови скитской митологіи доси нѣхто не посвятивъ ширшой працѣ; ту найлучше даеся перевести „живый“

доказъ о тождественности Скитовъ и Славянъ. Для митологовъ такое поровнанье повинно бути такожь предметомъ перворядной ваги, бо-жь звѣстно, на якъ хиткихъ подставахъ спочивае нинѣ славянська митологiя, выкомпонована славянскими ученыма лишь на одорваныхъ датахъ зъ часовъ уже познѣйшихъ.

Коли зважимо, що Скиты-Славяне пришли до Европы передъ повстаньемъ штучной науки брамановъ въ Индиі а науки Зороастра въ Медин и Персiи, то и познаемо вагу, яку має скитська митологiя для науки. Въ нѣй найтися повиненъ найвѣрнѣйшій одгомонъ первѣстной, незбпсованой ще религiи ираньскои, первѣстной религiи тыхъ народовъ, що обѣймаються въ науцѣ спѣльнымъ именемъ индо-германьскихъ племенъ.

Закимъ перейду до поровнаня найголовнѣйшихъ знаменъ религiй скитскои и славянскои, хочу вже теперь на примѣрѣ выказати, якъ деякi поганьскi вѣрованя нашихъ предковъ, доси наукою невыясненi, находятъ не лишь аналогiю, але и свѣй коментаръ въ религiи „Скитовъ“.

Несторъ записавъ подъ р. 1092 таку вѣстку въ своѣй лѣтописи: „Дивно дѣся въ Полоцку. Ночами чути тамъ якiсь дудонъ, щось стогне по улицахъ, мовъ люде, рискають-здоганяються тамъ бѣсы. Коли хто выйде зъ хаты, щобы розвѣдати причину, заразъ неви-

димй мары язвять его и зъ того мрутъ люде. Зразу було такъ ночами, опѣсля вже и въ день являлося щось на коняхъ, а не видно було самыхъ бѣсѣвъ, лишь копыта коней; якъ хтось зъ людей де явився, чи въ самѣмъ Полоцку чи въ полоцкѣй области, заразъ щось невидиме на смерть ранило его. Кажуть, що то *навие* (умерцѣ) бьють Полочанъ.“

Одкнимо зъ сего оповѣданя додатки самого Нестора про „бѣсѣвъ“, а лишиться намъ людове вѣрованье про воздушный здоганы невидимыхъ коней и вѣдцѣвъ. Пѣсля вѣрованя люду тыми вѣдцями були якісь трупы (навие).

Я вже на иншѣмъ мѣсци замѣтивъ, що записана Несторомъ повѣрка прѣгадуе давній русалиѣ, поганьске торжество получене зъ кѣньскими здоганами. При тѣй думцѣ стою и теперь, хочъ признати мушу, що подане мною „поясненье“ властиво не богато „пояснило“, а мимохѣтъ лишь выкликало нове пытанье: на яку памятку ѡдбувалися тотѣ здоганы?

Скитска (праславянська) митологія дае на те пытанье зовсѣмъ ясну ѡдповѣдь.

Религія Скитѣвъ не мала зовсѣмъ того дикого характеру, якъ добачаемо у иншихъ старинныхъ, а навѣтъ пѣзнѣйшихъ народѣвъ (н. пр. у Германѣвъ) — скитскіи обычаѣ были мирніи, нарѣдъ той самый добрый, тихій, лагѣднй, якъ и Русины въ нинѣшнихъ дняхъ. Жертвъ зъ краевой людности въ Скитіи зо-

всѣмъ не було, нѣкого въ честь богѣвъ не душено, не рѣзано; звычай людскихъ жертвъ находимо ажъ пѣзнѣйше въ Руси — нимъ Руриковичѣ перші ушасливили нашихъ предкѣвъ (ще Володимиръ Великій велѣвъ приприслѣти людей въ жертву богамъ, а ея бабка, ~~еще~~ велѣла убити 5.000 найзнакомѣйшихъ Славянъ въ честь и славу покійного своего мужа).

Въ одномъ лѣшъ высадкѣ (вѣматала скитска религія жертвы зъ-посередѣ краевой людности, а то въ часѣ смерти короля, атже пересѣчно разъ на 25 лѣтъ. Гинути тогдѣ мусѣло 50 людей, и то лише зъ тыхъ, що були въ королевскѣй службѣ. Законъ вымагавъ, щобъ найвѣрнѣйшій и наилучшій слуги товаришили королеви на другѣмъ свѣтѣ, та здаєсь, що вѣ слуги перестигали себе въ вѣрности, щобъ доступити той „великой чести“, служити и за гробомъ улюбленому своему володареви.

Двѣ причины склались на потребу такихъ жертвъ. Скиты, якъ и взагалѣ Славяне, вѣрили въ загробове житѣ, подобне до житя на земли. Отже въ гробѣ короля мусѣли бути зложені мечѣ его любовницѣ, кухаря, стольника, конюшого, приборчного слуги (докая) и навѣтъ герольда-новинкаря, щобъ король и на другѣмъ свѣтѣ урядився по давному. Якъ за житя окружали короля численнй вѣздцѣ на коняхъ, такъ и по смерти довкола могилы на

стражи стояти мусѣло бодай 50 мертвыхъ вѣдцѣвъ и 100 (повне число) мертвыхъ коней.

Друга причина, длачого въ жертву ишло 50 слугъ по смерти короля, лежить, по моѣй гадцѣ, такожь въ религійныхъ понятяхъ Святѣвъ. Король выводили свѣй рѣдъ ѡдъ самого бога, уважалисъ вышыми ѡдъ людей, вмѣ належалася вже на земли безсмертнѣсть. Если-жь король занедужавъ, або умеръ, то очевидною причиною нещастя були краевѣ жителѣ, ихъ беззаконнѣсть. Геродотъ записавъ намъ цѣкаву вѣстку на той тематѣ. Отъ н. пр. заслабъ король въ своѣй палатѣ. По вѣрованю Скитѣвъ слабѣсть пѣйшла ѡдъ того, що якійсь житель зложивъ криву присягу передъ святымъ огнемъ, що находилося на королевскѣмъ дворѣ. Кѣлько то заходу и труду стояло, щобъ вынайти кривоприсяжника и укаравши его примѣрно привести черезъ те полегчу хорому королеви! А о скѣлько зновъ бѣольшою мусѣла бути вина людей, если король умеръ?! Тогдѣ беззаконнѣсть, въ пониманю Скитѣвъ, прибрала надто великѣ розмѣры, треба було конечно якъ найтяжшой кары. Тыхъ 50 убитыхъ слугъ — то немовъ голосна пересторога, щобъ поправилисъ люде, щобъ праведнымъ житьемъ причинялисъ до довгого вѣку королѣвъ. Въ тяжкѣй карѣ була заразомъ и добра наука — мѣжь людьми крѣпло и роз-

вивалось зъ новою силою моральне и честне житье.

Геродотъ (кн. 4, гл. 72) такъ описуе обрядъ при уставленю стражи навкругъ королевской могилы:

Въ рѣкъ по смерти короля убиваютъ Скиты 100 найкрасшыхъ коней; въ жертву иде 50 найзручнѣйшихъ слугъ. Одаткъ навкругъ высыпаной могилы вбиваютъ рядами по два стовпы, оденъ ъдъ другого въ невеликѣмъ ъддаленю. На кождѣ два стовпы кладутъ половину колеса, такъ, щобы зѣгненѣ части колеса припадали на стовпы; опѣсля сильно все прикрѣпляють. Коли все готово, пѣдносятъ мертвѣ конѣ въ гору и ставлятъ на колеса; ноги коней висятъ свободно въ воздухѣ, не смѣють дотыкати землѣ. Заховставши добре коней, накладываютъ важки (поводы), а опѣсля всаджаютъ на конѣ мертвыхъ молодцѣвъ и прикрѣпляють ихъ добре, щобы не внали на землю. Въ такѣй поставѣ лишаютъ конѣ и ѣздцѣвъ докола могилы, а самѣ розходятся домѣвъ.

Въ пѣзнѣйшихъ часахъ змѣнився похоронный звичай о стѣлько, що при могилахъ не уставлювано мертвыхъ ѣздцѣвъ и коней, а лишъ въ часѣ посмертной тризны уряджували живѣ люде рѣдъ кѣньскихъ здогонѣвъ. Було то лишъ неудольнымъ наслѣдуваньемъ старинныхъ обрядѣвъ, позбавленнымъ первѣстного

религійного значеня, — се лишъ звычайна вже играшка молодыхъ людей*).

Записана Несторомъ повѣрка про появленіе въ Полоцку воздушныхъ коней и вѣдцѣвъ-трупѡвъ естъ еще досыть вѣрнымъ ѡдгомомъ давного скитского вѣрованя — то покѡйніи королѣ зъ примогильною стражею (дружиною) ѡдбували ѡбѣздъ по краю. Конѣ при могилѣ королевскѡй висѣли въ воздухахъ, на коняхъ були трупы-вѣдцѣ — отже вся та воздушна кавалькада, по вѣрованю Полочанъ, явилась була въ ихъ краю. Покѡйніи королѣ ще и по смерти карали край, въ котрѡмъ не жили люде честно.

Якъ всѣ Славяне, такъ и давніи Скиты, нашѣ предки, твердо держались прадѣдныхъ законѡвъ, твердо стерегли отцѣвскихъ звычайѡвъ. Той консерватизмъ въ домашнѡмъ житю-бутю и на поли религійи выйшовъ Славянамъ

---

*) Суть слѣды, що наведеніи здогоны въ часѣ русалій звались „игрою въ короля“, отже дѣйстно ѡдносилися до похоронного звычайю старинной Скитіи. Коляръ (Rozprawy o jmenach ст. 354 и 355) наводитъ розпорядженіе церковной власти зъ р. 1591, въ котрѡмъ заказуеся „забава въ короля“, що еи ѡдбували люде въ русальніи свята „пѡсля старинного звычайю“.

на добре, зберѣгъ ихъ индивидуальность середѣ тяжкихъ невзгодинъ, якѣ имъ опѣсля пришло прожити.

Самѣ Скиты слушно мѣркували, що змѣны въ державнѣмъ устрою и въ религїи не выйдуть на добро народови. Коли появлялись поступовцѣ-реформаторы — а такихъ мудрагелѣвъ все мавъ нашъ нарѣдъ ажъ за богато, — заразъ проти нихъ выступали розумнѣ головы, посивѣли въ службѣ народу патріоты, крѣпко стаючи на стражи одвѣчныхъ звичаѣвъ та обычаѣвъ и въ оборонѣ чистоты обрядѣвъ. Отъ два такѣ примѣры:

Братъ скитского короля Савлія, Анахарсѣ, выбрався, веденый жадобою науки, въ далеку краѣ и всюды задивовувавъ людей своею мудростію. Якѣсь часъ перебувавъ онъ въ Ате-нахъ, саме тогдѣ, якъ Солонъ*) оголосивъ свои законы, и живъ въ дуже приязныхъ ѣдноси-нахъ зъ грецкимъ законодавцемъ. Анахарсѣ мавъ бути такожъ въ Коринтѣ и тамъ заприя-нитися зъ Періандромъ. Слава нашего земляка ширилась скрѣзь по Греціи, онъ стався поди-вомъ всего ученого свѣта. Плутархъ, Діогенъ, Ефоръ, Геродотъ — всѣ однодушно славлять его велику мудрѣсть, быстроумиѣсть, его ори-гинальнѣсть и простоту въ цѣлѣмъ выступѣ.

---

*) Солонъ родився около року 639 передъ Христомъ.

Після Страбона оддали єму Греки незвычайну честь, вчисляючи єго до кружка семи мудрецівъ. Поеты выхваляли єго яко типъ незѣпаного сына природы, въ чѣмъ добачали вышѣсть надъ грецку цивилизацію. Анахарсови приписували такожь рѣжнїй винаходы, рѣжнїй творы поетичнїй, а десять єго листѣвъ, мѣжь иншими до Креза, служили любою лектурою для Грекѣвъ (оденъ листъ подавъ навѣтъ Цицеро въ своихъ творахъ въ толкованю латиньскѣмъ).

Укѣнчивши свои подорожи вертавъ Анахарсь до Скитїи. Въ переїздѣ черезъ Гелеспонтъ задержався въ однѣй мѣсцевости, де власне обходили Греки въ дуже величавый способъ торжество въ честь „матери богѣвъ“. Анахарсови подобався цѣлый обрядъ и ѣнъ поприсягъ въ души, що якъ тѣлько приїде здоровый до Скитїи, принесе жертвы въ честь „матери богѣвъ“ и устроить нѣчне торжество на той самый ладъ, якъ чинять Греки.

Анахарсь вернувъ до Скитїи въ добрѣмъ здоровлю и заразъ заходився около додержаня обѣтницѣ. Межи Ингуломъ а Ингульцемъ була, якъ вже сказано, лѣсвста околиця, вся повна рѣжнородныхъ деревъ. Анахарсь зайшовъ туды, обвѣшався святыми образочками и, держачи въ рукахъ якїсь бубенъ-тарабанъ, ѣдбувъ цѣле торжество въ честь богинѣ зо-всѣмъ якъ велить грецкїй законъ.

Занятый приписанными обрядами не замѣтивъ Анахарсъ, що его подглядуе якійсь Скитъ. Се и вышло ему на лихо. Скитъ давъ знати королеви, а сей пересвѣдчившись о правдѣ доносу, выстрѣломъ зъ лука убивъ своего брата. Геродотъ дае ѳдъ себе примѣтку (кн. 4, гл. 76): „Ще и нинѣ, коли запытаешся про Анахарса, ѳдповѣсть . тобѣ кождый Скитъ, що не знае его; се для того, що ѳнъ зъ своего краю побѣхавъ въ Грецію и тамъ набрався чужихъ обычаѣвъ“.

Другій випадокъ, вже зъ пѳзнѣйшихъ часѳвъ, такій:

Скиль бувъ сыномъ скитского короля Аріяпета. Мати походила зъ грецкои колоніи въ нинѣшній Добруджи и она то выучила сына грецкого языка и письма. Коли вмеръ отецъ, обнявъ Скиль ряды надъ скитскою державою вразъ зъ одною зъ жѣнокъ отцевыхъ, котра була родомъ зъ Скитіи (Славянка) и звалась Опоя. Сыномъ еи бувъ Орикъ.

Скилеви, коли ставъ королемъ, зовсѣмъ не подобався скитскій способъ житя, ѳнъ забавъ грецкахъ обычаѣвъ. Така вже була сила матерного вихованя! Часто заходивъ ѳнъ до Ольбіи, окруженный — звычайно якъ король — великою силою своего войска. До мѣста входивъ лишь самъ оденъ, вѳйска лишавъ на передмѣстю. За собою велѣвъ добре зачиняти мѣскіи ворота и заразъ скидавъ зъ себе одѣжь

скитску, а надягавъ грецку. Такъ перебранный проходжувався по базарѣ и радо розговорювавъ зъ Греками, не маючи нѣякого окруженія при собѣ, нѣ копійникѣвъ, нѣ кого другого. Доки бувъ Скиль въ мѣстѣ, Греки стерегли ворѣтъ, щобы часомъ хто зъ Скитѣвъ не побачивъ короля въ грецкѣй одежѣ. Онъ живъ и поводився въ Ольбїи якъ справдешный Грекъ, навѣтъ приносивъ жертвы богамъ послѣ приписаного обряду грецкого. Въ Ольбїи перебувавъ онъ мѣсяць, або и довше, опѣсля надягавъ на себе скитску одѣжь и вертавъ домѣвъ. Такъ чинивъ частѣйше, ба навѣтъ побудувавъ собѣ власный дѣмъ въ Ольбїи и живъ на вѣру зъ одною ольбїйскою горожанкою.

Скилеви подобався дуже грецкїй культъ Бакха и онъ забажавъ статиь участникомъ того культу. Розпочалось пїяченье. Скитскїи боги, хотячи завернути нещастного короля на дорогу истины, вчинили великаньске чудо — они грѣмомъ вдарили въ дѣмъ, що бувъ власностїю короля, и до тла спалили его. Шкода була безмѣрна — дѣмъ величавый, дуже просторый, навкругъ дому пречудовїи рѣзьбы сфинксѣвъ и грифѣвъ, тыхъ символичныхъ сторожѣвъ и опѣкунѣвъ дому. Перунова стрѣла була явнымъ пальцемъ славянскихъ богѣвъ, щобы Скиль, доки часъ еще, покинувъ мерзене товариство и почавъ инше жывтьє. Але, видно, Бакхъ уже вступивъ въ него, вже у-

важавъ ёго своимъ слугою, вже термосивъ нимъ, розбѣсивъ ёго цѣлкомъ. Тогдѣ оденъ Ольбіецъ побѣгъ на передмѣстьє до Скитѣвъ и каже до нихъ: „Вы, Скиты, насмѣвались зъ насъ, що мы маячимо въ Бахвоѣ свята, що богъ насъ опаморочує, — а ось ходѣть, гляньте, якъ нашъ богъ хопивъ вашего короля, якъ Скиль теперь маячить-дурѣе...“ И заразъ пѣшли начальники-вожды Скитѣвъ, а Ольбіецъ завѣвъ ихъ потайки на одну вежу, де они и усѣли. Сидять Скиты, ажъ бачать, иде посередѣ дурѣючої громады самъ ихъ король въ одежи несвоѣй и при розумѣ несвоѣмъ, весь — якъ кажуть — мертвецки пьяный. Тяжко забилось сердце въ груди Скитѣвъ, зѣтхаючи и понуривши головы они повернули на передмѣстьє, а ѣдтакъ обвѣстили своимъ товаришамъ и всему вѣйску про соромъ, якій вчинивъ король своему народови. Гроза обняла цѣле войско — Скиля окликано недостойнымъ королевского престола и на ёго мѣсце покликано Октамасада, Скилевого брата. Скиль утѣкъ до Тракіи — але не уратувався: ёго досягла рука брата, котрый сейчасъ велѣвъ негѣдникowi стати голову. Геродотъ чинить замѣтку (гл. 80): „Такъ то свято заховують Скиты свои религійнѣ обряды и таку нагороду дають кождому, хто принявъ чужѣ обычаѣ.“ И на иншѣмъ еще мѣсци (гл. 76.) величає Геродотъ Скитѣвъ за ихъ привязанье

до обрядѣвъ и звычайѣвъ предкѣвскихъ: „Чужихъ обрядѣвъ цураються Скиты въ высокѣмъ степени, и не лишъ не приймають ихъ ѣдъ иншихъ народѣвъ, але головно не приймають ѣдъ Грекѣвъ.“

Въ поданѣмъ оповѣданю про Анахарса и Скиля находимо кѣлька подробиць зъ житя скитскихъ королѣвъ. Королѣ жили въ многоженствѣ — жѣнки ихъ або були доньками посторонныхъ володарѣвъ (н. пр. трацкихъ королѣвъ на балканьскѣмъ пѣвѣостровѣ), або походили зъ богатыхъ мѣщаньскихъ родинъ въ колоніяхъ грецкихъ, або були родомъ зъ самой Скитіи (Славянки). Крѣмъ правыхъ жѣнокъ були и неправі — одна зъ нихъ зъ смертію короля мусѣла такожь гинути.

Вплывъ жѣнокъ на вихованье дуже замѣтний. Королѣ занимались державными справами, военнымъ дѣломъ, а дѣти лишались пѣдъ опѣкою матери. Хитрї Грекинѣ вихѣсновували свое становище въ крузѣ родини, щобы надати скитскимъ королевичамъ вихованье въ дусѣ грецкого народу.

Грецка колонія Ольбія, могоща своимъ добробытомъ, мала деморализуючїй впливъ на скитскї дворы. Достатки та роскошѣ приманювали до того мѣста деякихъ королѣвъ и ту ѣддавались они гулящому житю и переймались религїйними поглядами Грекѣвъ. Зъ житя Скиля довѣдались мы такожь, що сей

король мавъ въ Ольбіи своій дѣмъ, свою любовницю и що вступивъ въ службу Бакха, запиваючись въ честь божка, на соромъ своему народови.

Вкѣнци и те важна вѣстка, що король, идучи въ гостину до Ольбіи, окружався численнымъ вѣйскомъ, мовъ-бы ишовъ на вѣйну, а довеола себе мавъ копійникѣвъ и иншу послугу. Пригадуе то зовсѣмъ подѣбнѣ звычайъ на перскѣмъ дворѣ.

И своими именами любили скитскѣ король наслѣдувати Персѣвъ, хочъ подыбуються и назвы славянскѣ, н. пр. Опоя, Орикъ (назва здрѣбнѣла), Савлій*). Имена зновъ, якъ Анахарсъ и Масада, взятѣ ѣдъ именъ богѣвъ скитскихъ.

Геродотъ наводить сѣмъ божествъ Скитѣвъ, групуючи ихъ на три роды:

- 1) головнымъ божествомъ бувъ огонь;
- 2) на другѣмъ мѣсци стояли божества: скитскѣй Зевсъ (Дажбогъ) и ѣго жѣнка земля;
- 3) пѣдрядне вже мѣсце занимали: богъ

---

*) Пѣсля суду ученыхъ имена, якъ Сава, Юрко, Гринь, Ванько повстали въ поганьскихъ еще часахъ и ажъ пѣзнѣйше примѣнено ихъ до именъ христѣянскихъ. Савлій = сынъ Савы.

пастырѣвъ и музыки, богиня небесна, Гераклій (сонце) и божество вѣны.

Окрѣмъ тыхъ 7 богѣвъ, сиѣльныхъ (якъ каже Геродотъ) всѣмъ Скитамъ, почитали королевскій Скиты еще Позейдона.

а) Божество огню.

Пѣсля Геродота звалось те божество по скитски Та бі ті.

На око дивна то назва, але она зовсѣмъ правильна и славянська.

Та бі ті зложено зъ двоухъ частей та б + і ті. Якъ звычайно въ зложеныхъ словахъ, такъ и ту головне понятѣ шукати мусимо въ другѣй части і ті.

Що-жь значить і ті*)?

Греки за Геродота часѣвъ придыхового звука в не мали, тому и не выражали ѣго въ письмѣ — давне такъ зване дігама цѣлкомъ вже було вийшло зъ уживаня. При языковыхъ порѣвнаняхъ мусимо, одвѣтно до вимогъ славянської бесѣды, реституовати звукъ в, де то го заходить потреба. Такимъ чиномъ одержимо назву Ві ті, або пѣсля нинѣшної вимовы Вить

---

*) Санскритске idh = розжарити, розпалити, aidh = жаръ, поломѣнь; грецке αἴθεω = поло-мѣнь, αἴθεος = жаръ; старо-нѣмецке eiten = жарѣти, палитися, eit = пожаръ.

— отже назву найвысшого божества, знаного давнѣйше скрѣзь на цѣлѣй Славянщинѣ.

Вить — у западныхъ Славянъ Wit, зъ латиньска Witus — уважався повсюды верховнымъ свѣтовымъ богомъ*), богомъ богѡвъ; зовсѣмъ слушно называли его давнѣй хроняки, писанѣ латеньскимъ языкомъ: deus deorum, princeps deorum. Понятѣ таке выплыло зъ основъ давной свѣтло-поклоньской религiи — огонь и свѣтло були головною пѡдставою первѣстнаго религiйнаго культу народѡвъ.

Обожуванье огню сягае початкѡвъ людско-го роду и особливо розвинулось зъ часомъ у племень литовско-славянскихъ. Стариннѣй обрядѡвѣ пѣсни нашѣ згадують часто про горящѣ святѣ огнѣ, а и до нинѣ, мимо частыхъ заборѡвъ церкви, задержався ѣще звычай колядныхъ та купальныхъ огнѣвъ, котрымъ людѣ приписуе незвычайну божу силу. При тыхъ огняхъ ѡдбуваються обрядѡвѣ танцѣ и забавы; люде, старшѣй и молодшѣй, скачуть черезъ огонь и навѣтъ переганяють черезъ него худобу. Звычай той бувъ давнѣйше загальнѣй. Такъ н. пр. читаемо въ Густиньскѡй лѣтописи (Полное собраніе Рус. лѣт., стор. 165): „Соби-

*) Понятѣ митологичнѣй сходились початково зъ понятѣми языковѣми. Якъ зъ кореня вить повсталѡ слово свѣтъ, такъ въ митологичнѡмъ значеню божокъ Вить бувъ творцемъ свѣта.

раются простая чадь обоего пола, возгнѣтають огонь и ѣмшеся за руцѣ обращаются окресть оногo огня, поюще своя пѣсни, потомъ чрезъ огонь прескакують, оному бѣсу жертву себе приносяще.“ И у западныхъ Славянъ бувъ такий-же звычай. У Екгарда (Monim. Iutrebos., ст. 59) такъ сказано: „Бувъ у Славянъ рѣдъ религійного культу, скавати черезъ огнѣ и поломѣнь. Я самъ бачивъ, якъ въ мѣстахъ люде запалювали деревнїй костирѣ (стосы) и скакали черезъ нихъ, не лишъ хлопцѣ, але и дорослї мужѣ, ба навѣтъ матери, держачи на рукахъ свои немовлята; то уважавсь родомъ святого очищеня.“ Стрыйковскїй въ своѣй „Sarmatia“, згадуючи про старинну религїю Литовцѣвъ, такъ каже: „Литовцѣ на першѣмъ мѣсци (imprimis) ѳдавали божу честь огневи и удержували вѣчный огонь на важнѣйшихъ мѣсцяхъ.“

Нашъ людъ ставить огонь на рѣвни зъ христїянськимъ Богомъ. Девуды, н. пр. въ равскѣмъ окрузѣ, доховалась повѣрка, що огонь єсть рѣднымъ братомъ вишнього Бога.

Чимъ були публичнїй огнѣ для бѣльшихъ масъ народу въ часѣ поганьскихъ торжествъ та празникѣвъ, тымъ були домашнїй огнища для поодинокихъ родинъ. Огонь и печь уважались святыми, они хоронили дѣмъ ѳдъ всего злого, при нихъ складано обѣтницѣ и присяги.

Божество домашнього огню звалось Домовитомъ, або якъ Саксо Граматикъ именує его зъ латиньска: „domesticus Vitus“. Того Домовита, домашне огнище, мавъ и Геродотъ на думцѣ, згадуючи про скитске божество Табіті — недаромъ и порѣвнавъ его зъ грецкою богинею Гистією.

Языково Табіті означає дѣйстно домашній огонь. Слово табъ приходить въ старославянськѣмъ языцѣ въ формѣ тъб (истъба = izba), въ старорускѣмъ устобка (izdebka), въ російськѣмъ истобокъ, въ лотискѣмъ языцѣ (може и найправильнѣйше) истаба.

Бачимо зѣ всего, що скитска религія щодо культу головного божества не була нѣчимъ иншимъ, якъ лишъ давною религією Славянъ.

Культъ Вита зъ часомъ надто змѣнювався, прибиравъ рѣжнї види, ажъ вкѣнци перетворився зовсѣмъ въ культъ сонця. Така змѣна въ религійныхъ поглядахъ затемнювала все бѣльше первѣстнї понятя о тѣмъ божествѣ и мы лишъ вдячнї бути повиннї Геродотови, що намъ ѡдкрывъ властиве значенье слова.

Пѣсля мѣсяця, де обожувано огонь, и пѣсля часу та поръ року вытворили пѣзнѣйшї Славяне кѣлька богѣвъ зъ одного бога: Свѣтовить, Яровить, Поревить, Руєвить, Маровить, Утровить и т. д. Суть то очевидно часы псованя первѣстной религїи, тому и наведенї

назвы не можуть входити въ нѣякі дальші комбѣнаціи.

б) Дажбогъ.

„Ой Дѣдъ, Дѣдъ, та Ладо!“ — кому не знана тотя весела припѣвка въ нашихъ великодныхъ гагѣлкахъ? Послухаймо, якъ Геродотъ вытолковує намъ назву того загадочного „Дѣда“.

Зевсъ бувъ у Грекѣвъ отцемъ богѣвъ — Скиты почитали такого-жъ бога пѣдъ назвою Папайось. Геродотови дуже подобалась тотя назва, здаєсь дпятого, що грецке „παπῖος“ (батенько) и звукомъ своимъ и значеньемъ дуже добре ѡдповѣдало понятю свентского бога.

Що-жъ значить Зевсъ Папайось?

Чорноморскі Греки, якъ то самъ Геродотъ признає въ однѣмъ мѣсци, перекручували скитскі слова на свѣй ладъ. Въ мѣтологіи народѣвъ знаныи намъ не Папайось, але Багайось, якъ в. пр. у Фригійцѣвъ въ Ази, де Зевсъ Багайось бувъ предметомъ найвысшой божой чести. Треба-жъ знати, що наші Скиты въ VI. вѣцѣ передъ Христомъ, за короля свого Мадея, панували довгій часъ (28 лѣтъ) въ Фригій, отже могли легко межѣ Фригійцями завести культъ своего бога.

Языково Багайось або (если ѡдкинемо грецке окѣнченье) Бага не єсть нѣщо иншого,

якъ лишь стара вымова нинѣшняго слова Богъ. Въ санскритскѣмъ и староперскѣмъ языцѣ говорилось такожь „бага“, навѣтъ бувъ у Индійцевъ окремый богъ той-жь назвы. Въ святѣй книзѣ Персѣвъ, въ Зендавестѣ, мѣстилась окрема розправа пѣдъ заголовкомъ Багъ, въ котрѣй толкувалося о свойствахъ найвысшаго Бога, о его заповѣдяхъ даныхъ людемъ, о дорогахъ, що ведутъ до воскресеня и т. д.

Если Дажбогъ бувъ отцемъ другихъ богѣвъ, то супротивъ людей (хочъ и тѣ були его сынами) ѓнъ въ митологичнѣмъ значеню бувъ вже властиво дѣдомъ — а такъ справдѣ величаютъ его дохованѣ до нашего часу народнѣ пѣсни, особливо веснянѣ гагѣлки. Въ Словѣ о полку Игоревѣмъ, зовемъ въ душѣ давной митологѣи, Русины называются внуками Дажбога.

Деякѣ митологи змѣшуютъ понятя Дажбогъ и Хорсъ (солнце), а то за приводомъ баламутной вѣсти, помѣщенной въ нашѣй Ипатѣевскѣй лѣтописи: „Нѣкогда царствовалъ на землѣ Сварогъ; потомъ царствовалъ сынъ его Дажбогъ, еже нарицается солнце“. Таке вѣрованье утворилось вже въ часахъ цесованя давной религѣи. Въ дохованыхъ повѣркахъ люду находимо еще правильне розрѣжнюванье обохъ божествъ; до нинѣ вѣрують декуды въ Прабога яко отця богѣвъ и вѣрують въ те, що

сонце єсть тѣлько „божичемъ“, сыномъ верховного бога. И Несторъ розрѣжняє оба боже-ства: „Постави Володимеръ кумиры: Перуна, Хърса, Дажбога, Стрѣбога“. Въ старорускѣмъ памятнику поетичнѣмъ такожь всюды розрѣжняєся Дажбогъ ѡдъ Хорса.

Въ давнѣй Руси назва верховного бога писалась двояко: Дажбогъ и Даждѣбогъ. Послѣдна назва, якъ видно зъ польского Dadzibóg, єсть правильнѣйша и вказує въ першѣй части на корень да д.

в) Жѣнка Дажбога.

Жѣнкою Дажбога, якъ каже Геродотъ, була Земля. Чытаючи тоту вѣстку мимохѣтъ нагадуємо собѣ на тѣ уступы въ „Словѣ о полку Игоревѣмъ“, де руска земля названа „землею Дажбога“, отже нѣяко женою єго. Дохованѣ вырженя „свѣта землица, мати-земля, Русь-мати“ не лишаютъ сумнѣву, що землю въ поганьскихъ часахъ почитано боги-нею. Въ литовскѣмъ народѣ до нинѣ заховались повѣрки про богиню земну.

Геродотъ въ однѣмъ мѣсци противорѣчить собѣ, кажучи, що пѣсля скитского вѣрваня женою Дажбога була донька Днѣпра (Славутиця). Але суперечнѣсть є ту лишъ позорна. Первѣстна митологѣя уважала землю вразъ зъ водою за одну нерозлучну цѣлѣсть, чого найлучшимъ и автентичнымъ дока-

зомъ есть статуя Дажбога, на котро́й пред-
ставлена Дажбога жѣнка въ видѣ землѣ,
котру переплываетъ Днѣперъ. (Про ту
статую говорить буду въ окремѣмъ арти-
кулѣ).

Жена Дажбога звалась по скитски Апія.
Есть то слово дуже старинне, — своимъ зна-
ченьемъ стоитъ оно въ непосредно́й звязи зъ
„донькою Днѣпра“. Санскритске ар означува-
ло воду, а руа = воднистый, староцерске арі =
вода. *)

Назва Апія есть безперечнымъ доказомъ,
що Скиты при обожуваню землѣ клали голов-
ну вагу на культѣ воды. Пѣзнѣйша славянъ-
ска митологія годиться у всѣмъ зъ тыми по-
глядами Скитѣвъ.

Пѣсля Геродота жерела звались у Ски-
тѣвъ матерями рѣкъ — мы-жь знаємо зъ пѣ-
знѣйшихъ часѣвъ, якъ велику божу честь ѡд-
давали Русины головно жереламъ. Несторъ
повѣдає въ своѣй лѣтописи: „Бяху Словѣне
погании, жруще (прносячи жертвы) езеромъ
и кладя земъ.“ Таке-жь обожуванье жерель

---

*) Въ славянскихъ бесѣдахъ затратилось
те слово, лишъ въ литовскомъ языцѣ додержалось
еще доси: upis = рѣка. Въ вымерло́й старопруско́й
бесѣдѣ, котра зачисляется до литовско-славянско́й
галузи языкѣвъ, приходили еще слова: аре = рѣка,
арус = жерело.

находимо и у давныхъ западныхъ Славянъ. По свѣдоцтву Гельмольда Славяне не дозволяли христїанамъ зближаться до святыхъ жерель; по ихъ гадцѣ таке присутство осквернило-бы святе божество воды. Знанный намъ такожь культъ польской Ванды (воды), а и въ Словѣ о полку Игоревѣмъ выступаютъ рѣки Донъ, Днѣперъ и Дунай зъ очевидными знаменами святого божества. Еще въ XVI-ѣмъ вѣцѣ жалувався новгородскій архіепископъ Маркарій передъ царемъ Иваномъ Грознымъ: „Людие во многихъ рускихъ мѣстахъ обычая держахуся отъ древныхъ прародителей. Суть же скверны молбища ихъ и рѣки и блата, источники (жерела) и озера. Покланяхуся яко богу и жертву приношаху кровную: воли и овцы и всякъ скотъ и птицы.“ (О подѣбнѣмъ звичаю Скитѣвъ, приносили богамъ въ жертву воли, ѡвцѣ и всякій скотъ, згадуе Геродотъ въ кѣлькохъ мѣсяхъ своєї исторїи.)

Якъ вся скитска земля (вразъ зъ рѣками) уважалась зъ митологичного погляду землею Дажбога, такъ зновъ поодинокї племена бачили богиню Землю въ найблизшѣй собѣ околиці. Для мешканцѣвъ приднѣпряньскихъ була ихъ земля жѣнкою Дажбога, а зновъ жителѣ Богу звали лишь свою околицю „святою землею“.

Про ту святу землю надъ Богомъ такъ пише Геродотъ (кн. 4, гл. 52): „Выплывши зъ озера плыве Богъ на пять днѣвъ дороги (около 25 нашихъ миль) плитко и еще зъ солодкою водою; въ дальшѣмъ бѣгу до моря, на просторони чотырохъ днѣвъ дороги (20 миль) ѡнъ страшно гѣркѣй. До него вливаѣся обсягомъ мале, але такъ гѣрке жерело, що воды его удѣляются цѣлѣй рѣцѣ. Жерело находится на граници межи краѣмъ Алязонѣвъ а Скитѣвъ хлѣборобѣвъ; такъ жерело, якъ и вся околиця, зъ котрой оно выплываѣ, зовеса въ скитскѣмъ языцѣ Экзампайосъ, т. е. по нашому: святѣй дороги. Въ земли Алязонѣвъ приближаються до себе рѣки Днѣстеръ и Богъ; въ дальшѣмъ бѣгу (до моря) они зновъ розходяться и плывуть въ бѣльшѣй вже розстой“.

Богъ приближуеся до Днѣстра въ околици нанѣшного мѣста Савранъ, тамъ и шукати мусимо тыхъ гѣркихъ жерель, про котрѣ згадуе Геродотъ. Пѣсля Лелевеля буде то рѣчка Синюха.

Менѣ лучилось читати, що назва Экзампайосъ есть нѣбы такого рода, що для выясненя еи не выстане нѣякѣй языкъ на свѣтѣ. Тымчасомъ, якъ легко прииде выказати, есть то якъ найправильнѣйше славянъске слово.

Одкинувши грецкѣй додатокъ осъ, дѣстанемо трискладне слово: ек + зам + па.

Першу часть слова „ск“ толкуе Геродотъ черезъ „святой“ — и зовѣмъ слушно. Порѣвнавча наука языкѣвъ велить читати век (Греки звука в въ письмѣ не выражали) — мы достаемо знане въ цѣлѣй славянщинѣ слово, котре лишъ Русины де-що ѡдмѣнно теперь вымовляють: вѣкѣ.

Первѣстне значенье слова вѣкѣ мусѣло бути те саме, що и нинѣшного слова „вѣчнѣсть“ — одно и друге утворене зъ того самого кореня. Въ пѣзнѣйшихъ часахъ вѣкѣ означало „житье, здоровлье“; въ такѣмъ значеню приходитъ те слово въ „Правдѣ Рускѣй“ и такъ уживаеь до нинѣ въ бесѣдѣ литовскѣй (veka, vikis), а по части и въ бесѣдахъ славянскихъ.

Друга часть выразу за м не може означувати „дорога“, якъ толкуе Геродотъ на пѣдставѣ одержаныхъ въ Ольбїи информаций. Яка-жь бо звязъ могла-бы бути межѣ понятѣмъ святого жерела а дорѣгъ?

Геродотъ замѣчае выразно, що не лишъ жерело, але и прилягаюча земля звались Ексампайось. Въ мысль той уваги выраженье за м уважати мусимо старою вымовою нинѣшного слова земь (земля). Санскритске га м и старопруске за ме вказують на правильнѣсть той давной вымовы.

Послѣдна часть па стоять въ безперечнѣй звязѣ зъ знаною намъ вже назвою воды: апї, апїя. Такимъ чиномъ „скитска“ назва

экзампайось оказуеся дѣйстно славянскою — она мала значенье „свята земля и вода“. Въ той лишь способъ зрозумѣти можемо добре, длячого одною назвою именовались и жерело и околиця.

Я пѣдозрѣваю Геродота, що ѓнъ вѣдивъ до Экзампаѣ не такъ може для наукового розслѣду корыта рѣвки, якъ бѣльше, щобы напиться „вѣчной“ (живой, цѣлющей) воды зъ святого жерела. До Экзампаѣ ѓдбуватися мусѣли на великѣй розмѣры „богомольнѣй“ подорожи нашихъ предкѣвъ, рѣвно якъ въ пѣзнѣйшихъ часахъ громадились они у святыхъ жерель, а и нинѣ не обѣйдуться Русины безъ свяченой воды.

Въ старину околиця Экзампаѣ уважалася землею святою. Геродотъ въ однѣмъ мѣсци такъ пише (гл. 81): „Оповѣмъ, що бачивъ я власными очима. Межи рѣками Богомъ а Ингуломъ єсть краина Экзампайось — въ нѣй находится мѣдяный котель, мѣстячѣй въ собѣ выгѣдно 600 амфоръ, стѣны его грубѣ на 6 пальцѣвъ. Жителѣ краю розказують, що весь котель зроблений зъ кѣнчикѣвъ стрѣль. Одень скитскѣй король хотѣвъ конечно знати, кѣлько въ его краю людей, тому приказавъ, щобы кождый Скитъ принѣсъ кѣнчикъ своєї стрѣлы; хто бы не услухавъ приказу, пѣдпаде карѣ смерти. И позносили Скиты безлѣчтыхъ кѣнчикѣвъ, а король велѣвъ зробити зъ

нихъ памятникъ и позоставити его будущимъ родамъ. Тогдѣ зъ всѣхъ згаданныхъ кѣнчикѣвъ зроблено котель, а король посвятить его краинѣ Екзампайосъ“.

Звычай посвящуваня кѣтлѣвъ въ честь якогось божества находимо и въ Греціи. Сучасникъ Геродота, Павзаніясъ, побѣдивши коло Плятевъвъ Мардонія и Персѣвъ, велѣвъ выдати великаньскій мѣдяный котель и посвятитьши его Позейдонови, богу моря, умѣстити недалеко Византіи.

Якому божеству посвяченый бувъ скитскій котель, Геродотъ не каже. Зъ назвы Екзампайосъ догадуватись можна, що тымъ божествомъ була богиня водъ, сама жена Дажбога, свята Апія або Зам-пая.

Насуваѣсь еще пытанье, длячого жителѣ зъ надъ Богу называли „святою землею“ не весь свѣй край, а лишъ горѣшну часть, на пѣвнѣчь ѣдъ Алязонѣвъ, околицю нинѣшного Уманя. И на те находимо ѣдповѣдъ у Геродота.

Жителѣ долѣшного Богу, Каліпіды и Алязоны, зачислялись до народности Скитѣвъ, але звались Скитами „геленьскими“ (грецкими). Зъ Геродота не можъ дѣйти, чи назва „геленьскій“ взята нимъ въ державнѣмъ значеню, чи тѣлько въ религійнѣмъ, чи може въ обохъ разомъ Думаю, що Геродотъ мавъ на увазѣ бѣльше религійну сторону. Каліпіды

и Алязоны були головно промысловцями и торговцями и яко такі стали въ тѣснѣй звязи зъ ольбійскими Греками. отже могли при частыхъ зношеняхъ зъ Греками перенятися ихъ релягійными поглядами. Чемъ ближе къ морю, муѣвъ и впливъ Грекоѣвъ на околичну люднѣсть бути бѣльшій, навѣтъ въ національнѣмъ напрямѣ, — не даромъ въ по-Геродотовыхъ часахъ згадуються такъ часто въ околици Ольбія якійсь „мѣшані Гелены“, очевидно згеленизовані Славяне.

Бели за часѣвъ Геродота мешканцѣ долѣшного Богу визнавали грецку вѣру, такъ цѣлкомъ слушно свята земля Славянъ починатися могла ажъ повыше краю Алязонѣвъ, отже въ тѣмъ мѣсци, де ѣи кладе Геродотъ.

г) Богъ пастирѣвъ и музики.

Одъ рѣки Ингулець на вехѣдъ ажъ до Азовского заливу (до рѣки Кальчикъ) — на просторони 70 миль широкѣй — жили за часѣвъ Геродота властиві Скиты, т. е. номады. Чорноморскі Греки звали ихъ „вандрѣвными“ Скитами, бо не жили тѣ номады стало на однѣмъ мѣсци, але въ мѣру потреби посувалися зъ одного пасовища на друге — вразъ зъ своими стадами, возами и родинами.

Свобѣдне степове житѣ пѣдъ чарѣвнымъ и благодатнымъ впливомъ украиньского неба, близѣсть моря, а зновъ зимою тяжке бѣдова-

нѣ на возахъ середѣ снѣговъ, мусли зродити у тыхъ Скитовъ замилованье до спѣву и музики. Пастирске житье и музыка та спѣвъ товаришать нерозлучно зъ собою — все одно, чи на степѣ, чи на гѣрскихъ полонинахъ. Середѣ пастирского народу найперше вытворюеся идея пастушого божества, бога и пастирѣвъ и музики.

Чимъ для Грековъ бувъ Аполовъ, тымъ бувъ для Скитовъ богъ ихъ Гойтосирось.

Назва Гойто-сирось на першій поглядъ дуже чудна. Їи выяснювали вже за помочю всѣхъ языкѣвъ — лишъ не зѣ славянського; не дивота, що при хибнѣй роботѣ и результатъ розслѣдовъ вийшовъ цѣлкомъ хибный.

Въ зложеныхъ виразахъ спочивае головне понятье завсѣгды въ другѣй части слова. Въ нашѣмъ випадку розходиться передовсѣмъ о поясненье назвы „сирось“.

Пригадую зновъ, що Греки въ часахъ Геродота не мали въ своѣмъ языкѣ звука в и тому не выражали его въ письмѣ. Мѣсто Сирось читати треба Свирось, або пѣсля нѣшной вымовы Свирѣ.

Назва Свирѣ яко слово коренне надавалася дуже добре на означенье божества. Зъ того-жь кореня повстали слова: свирѣль (сопѣлка, флюояра), свирити (на сопѣлцѣ грати) и старосл. свирецъ (той, що грае на сопѣлцѣ). Свирѣль єсть однимъ зъ найпер-

шихъ музичныхъ инструментѣвъ, тому ѳдповѣдає якъ наилучше праславянскѣй еносѣ. До кореня свир ѳдносять языкословы такожь назву сур-ма. Здаєсь, що и рѣка Свирь въ Галичинѣ названа була колишними пастирями той околицѣ по имени бога.

Бѣльша труднѣсть заходитъ зъ першою частею слова Гойто-сирѣсъ (въ деякихъ выданяхъ Геродота приходитъ Ойтосирѣсъ). Ту не знати, котра форма правильнѣйша: Ойто, чи Гойто? А друга труднѣсть въ тѣмъ, що не знаемо, якъ давнѣ Греки читали свое оі: чи якъ мы нинѣ читаемо (Гойто), чи якъ читають теперъ Греки (Гіто), чи якъ велять Нѣмцѣ читати (Гето).

Зъ понятя „пастирскій богъ“ догадуюся, що назва „Гіто“ ѳдноситисъ мусѣла до житя пастирского, — въ такѣмъ wypadку, и рѣчево и языково, наилучше пѣдходить до Геродотовой назвы литовске слово *ietis* = пасовище для товару. Може бути, що и стариннѣ народы и племена, якъ Массагеты, Геты, Тиранигы, Пибанигы и т. д. одержали свою назву власне ѳдъ того, що вели пастирске житье.

Въ словѣ „гіто“ єсть корень *гі* — отже той самый, що пѣсля Миклосича въ нинѣшнихъ словахъ жити, житю.

Чимъ дальше въ старину, тымъ бѣльше вели люде житье номадне и занимались пастирствомъ; збѣжа зъ-разу не управляли. „Гі-

томъ“ звалось тогдѣ все, що було придатне до житя товару — все одно, чи звичайна паша, чи дике збѣже. Коли-жъ пѣзнѣйше стали люде управляти деякѣ роды збѣжа и нимъ житися, тогдѣ и те збѣже стали называти їтомъ, або пѣсля нинѣшной вымовы житомъ. Ёще и доси деякѣ Славяне (Сербы, Чехи) называють житомъ всѣ роды збѣжа, бо всѣ они служатъ до житя. (У Русинѣвъ назва „жито“ не означае всѣхъ управныхъ ростиныхъ — видно, що нашѣ предки довгѣй часъ управляли тѣлько оденъ рѣдъ збѣжа).

д) Небесна панѣ (Лада).

Дальшимъ божествомъ Скитѣвъ ёсть пѣсля Геродота Небесна панѣ. По скитски звалась она Арїмпаса.

На око зновъ дивна якась назва, а однакъ и она легка до выясненя, если тѣлько зважимо, що Греки звука в вѣ письмѣ не выражали. Я читаю Сварїмпаса и выводжу те слово ѣдъ прастарого, вѣ санскритѣ уживаного слова *svarga*, котре значило тѣлько що небо, отже и ѣдповѣдало цѣлкомъ значеню, яке Геродотъ надае нашѣй богини.

Слово *сварга* знане було добре и вѣ пѣзнѣйшѣй Руси, хотяй вже бралось вѣ баламутнѣмъ значеню. Вѣ Ипатїевскѣй лѣтописи при згадцѣ о першихъ египетскихъ короляхъ сказано: „Солнце царь, сынъ Свароговъ“. На-

вѣтъ еще въ XVI. вѣцѣ згадують нашѣ памятники про Сварога — въ „Словѣ Христолюбца“ подана така вѣтка: „И огневи молятся, зовуще его Сварожищемъ.“

У всѣй тѣй традиціи про Сварога одно тѣлько задивовуе, що Русины надавали сему „богу“ якесь первостепенне, незвычайне значенье. Въ Геродотовѣй реляціи занимае Сваргімпаса, хочъ и була богинею небесъ, пѣдрядне тѣлько мѣсце. Якже-жь тотѣ суперечнѣй вѣсти погодити зъ собою?

Говорячи о праславянскѣй митології мусимо завсѣгды памятати на те, що слово „богъ“ бралсь не въ загальнѣмъ значеню, але прислугувало одному лишъ Дажбогу — всѣ иншѣ боги, яко мешканцѣ неба, звались сварогами. Въ пѣзнѣйшихъ часахъ, коли вже забувалось первѣстне значенье слова сварга (небо), утворено собѣ бога, що нѣбы звався Сварогъ.

Друга часть слова Аргімпаса есть очевидно женского рода и утворена ѳдъ прастарого кореня па, приходячого такъ часто въ рѣжныхъ языкахъ: санскр. паті (панѣ), славянскє панъ, панѣ, латинскє pater (отець) грецкє πατήρ и т. д. У насъ до нинѣ ще одну богиню-фурию зовуть Язя-п а з я.

Яке було властиве значенье той загадочной „панѣ“, Геродотъ выразно не выповѣдає. Звязъ якась мѣжь тою богинею а людьми му-

сѣла конечно заходити — нашѣ предки були надто практичнѣ люде, якъ щобы мали якесь божество почитати єдино для самой идеѣ.

Геродотъ порѣвнує скитску Сваргімпазу зъ грецкою Афродитою, — выходило-бъ зъ того, що она була богинею любви и весѣль. Такимъ чиномъ обожувана нашимъ народомъ Лада не буде, якъ доси думано, жѣнка Дажбога, але всасне тота Сваргімпаза.

Сваргімпаза була такожъ богинею, що научила людей ворожбитства. Пѣсля Геродота (гл. 67) хвалились деякѣ вѣщуны, що посѣдають даръ вороженя ѡдъ той богинѣ.

е) Божокъ сонця

Геродотъ замѣчає лишъ коротко, що Скиты почитаютъ Гераклія (Гераклеса). Що се божокъ сонця, нема сумнѣву — питанье тѣлько, якъ звався ѡнъ по скитски.

Здаєсь, що назвы грецка и скитска мусѣли бути дуже близькѣ до себе. Ѡдкиньмо зъ грецкого слова Гераклесъ непотрѣбный додатокъ клєсь (слава, славный), а лишиться намъ Гера сь — зовсѣмъ те саме слово, що въ пѣзнѣйшихъ часахъ вымовлялось Русинами Хоросъ або Хорєсь.

Той Хорєсь належавъ пѣсля Геродота до пѣдрядныхъ божествъ, не мавъ зовсѣмъ того значеня, яке надала єму пѣзнѣйша славянська митологія. Сама назва божка не має въ собѣ

нѣчого славянскаго: въ нѣй и корень чужій и навѣтъ буквы чужій (звука х въ праславянскѣй бесѣдѣ не було).

Одѣ Грековѣ нашѣ Скиты безопасно не переняли того божка — они свою религію клали выше грецкой и смертею карали кожного, хто хотѣвъ грецкѣй вѣрованя ширити мѣжь ними. Здаєся, що культъ Хорса и до Греціи и до Скитіи дѣстався одѣ семитскихъ народѣвъ; але рѣжными дорогами. Еврейске хересъ въ значеню „сонце“ пѣдходить зовсѣмъ близько до назвы нашего Хорса.

Заведеньемъ культу Хорса вчинили Скиты першій великій переломъ въ религіи своихъ предковѣ — переломъ, якого въ западнѣй Славянщинѣ еще довгѣ и довгѣ вѣки не находимо. Дивный и загадочный появъ: Скиты переймають одѣ семитскихъ племень божка пѣдъ жидѣвскимъ именемъ „Хересъ“, а одстуцають одѣ такъ красного прастарого вѣрованя, де сонце уважалось еще тымъ великимъ свѣтовымъ жаромъ-огнемъ, зъ которого вышли всѣ творы: небо и земля, боги и люде. Обмежившись на Домовита (земный, домашній огонь) Скиты перетворюють Свѣтовита на „Хереса“, котрый не представляе давной свѣтовладной и свѣтотворчой силы, а есть собѣ звычайнымъ, поединчимъ божкомъ, що ѣздитъ по небѣ—може ще зъ „палашомъ“ при боцѣ—и свѣтитъ... Чи не есть же то на скрѣзь

пониманье жидѣвске? Лишь у трусливыхъ Семитѣвъ уважалася великимъ геройствомъ ѣзда на кони, а вже нечуванымъ рицарствомъ було мати „палашъ“ при боцѣ!

Якимъ чиномъ той семитско-жидѣвскій Хересь дѣстався въ митологію трехъ найславнѣйшихъ народѣвъ старины: Персѣвъ, Скитѣвъ-Славянъ и Грекѣвъ, позѣтае и доси великою тайною для исторіи. Може бути, що до розширу культу сего божка приложились Феникіяне, тоті першій торговцѣ свѣтові, що ѣдѣ непамятныхъ часѣвъ мали зношеня и зъ нашою Скитією, закимъ ще Греки стали зсѣдати на чорноморскѣмъ выбережу Украины.

ж) Божество вѣины.

Геродотъ говорить о скитскѣмъ бозѣ вѣины и называе его зъ грецка Аресомъ. Онъ такъ о нѣмъ пише (кн. 4, гл. 62): „Въ кождѣй жупѣ выставлена на громадскѣй площади святня Ареса. Тамъ вязанки хворосту нагромождені одна на другѣй, около трехъ стадій (до 400 крокѣвъ) на-здвжъ и стѣлько-же на-вширь, въ гору дещо менше. Поверхъ всего устроена рѣвна чотырокутна площа, зъ трехъ бокѣвъ строма, зъ четвертого можна выйти на гору. Кождаго року докладають на ту купу 150 возѣвъ добре навюченыхъ вязанками хворосту, — се тому, що за-для поганого веремя все меншае тота купа. На вывышеню кожда

жуна уставляе старый зельный мечъ, себѣ то святой образъ Ареса. Онъ же саму мечу приносятъ по-рѣкъ жертвы въ худобѣ и коняхъ; Скиты ему ще больше жертвуютъ, якъ ишимъ богамъ...”

Видно зъ того опису, що не якогось спеціального бога вѣины обожали Скиты, а лиш самъ мечъ, котрый освящали кровю принесенныхъ жертвъ. О скѣлько славянску бесѣду прослѣдити можна въ старину, первѣстно мечъ зватися мусѣвъ такъ, якъ говорилось въ старосербскѣмъ языцѣ: ма к і. Корень бувъ бы той самъ, що въ старондѣйскѣмъ takhasya и въ грецкѣмъ μάχουα, (воювати). Здаєсь, що и назва загадочного божка давной Руси Макошь (писали также Макша, Макешъ, Мокось, Макошя) стоять въ звязи зъ старондѣйскимъ takhasya, отже означала бога-войовника.

Тому Макошеви, чи тамъ святому мечеву, приношено такожъ жертвы въ людяхъ, тѣлько-жь не зъ краевой людности, лиш зѣ спѣйманныхъ невольникѣвъ. Инакше не могло бути. Макошь бувъ завзятый богъ и страшно не любивъ ворогѣвъ Скити — ему найлюбѣйше було, коли его бодай покровлено кровю тыхъ ворогѣвъ. За те ѣнъ славно боровся на боевищахъ вразъ зъ своимъ народомъ, цѣлыхъ тысячъ лѣтъ боронивъ нашу землю ѣдъ всякого супостата. Оденъ лиш жаль мавъ ѣнъ

до Скитѣвъ: — они будучи надто гуманними, не всѣхъ невольникѣвъ, лишъ каждого сотного призначували въ жертву для него...

з) Богъ моря.

Окрѣмъ наведенныхъ сѣмохъ богѣвъ бувъ ще въ Скитїи божокъ, котрому поклонялися не всѣ, а лишъ такъ званї королевскї Скиты. Бувъ то богъ моря, званый по скитски Тамі масада сь.

Назва Масада сь повтаряея и въ назвѣ скитского короля Октамасада сь; она своєю полногосною формою вказуе на славянське слово и стоить въ звязи зъ староперскимъ мазда (Агура-мазда) и означуе бога.

Перша часть слова Тамі-масада сь есть лишъ давнюю вымовою нинѣшного слова темный, тьма. Въ сербскѣмъ языцѣ и доси говориться тама, въ литовскѣмъ тамса, въ санскритскѣмъ тамась.

Здаеь, що Скиты называли Чорне море темнымъ, або коротше тама. Така назва була въ уживаню еще въ далеко пѣзнѣйшихъ часахъ, — Константинъ Багрянородный, сучасникъ рускои княгинѣ Ольги, пишучи про Сербѣвъ, называе Чорне море такожь темнымъ (σχοτεινός)*).

*) Плиній (писатель зъ першого вѣку по Хр.) повѣдае, що въ бесѣдѣ Скитѣвъ звалось А-

Зъ поданого розбору митологія пересвѣдчуемось, що давні Скиты-Славяне вѣрили тѣлько въ божества добрі, свѣтлі — жадного дуализму въ религія, жадныхъ Чорнобогѣвъ та Дивѣвъ у насъ не було. Въ ествѣ своѣмъ була праславянська религія однобожою, бо вийшла зъ культу одного найвышого бога. „Въ началѣ бѣ Витъ“ — такъ можна-бы повѣсти о первѣстній вѣрѣ Славянъ.

Для повноты образу подаю за Геродотомъ ще деякі дати, о скѣлько они стоять въ звязи зъ давнимъ вѣрованьемъ.

і) Кровні жертвы.

„Жертвы — каже Геродотъ (гл. 60—64) — приносять всѣ Скиты на оденъ лишъ ладъ при всѣхъ чинностяхъ, а дѣсь то такъ: жертовне звѣря стоить передъ жертвуючимъ спутане на передныхъ ногахъ; самъ жертвуючий стає по-задъ звѣряти, тягне посторенкомъ и повалює звѣря. Въ часѣ паданя звѣряти, онъ зыває имя бога, для котрого назначивъ

зовске озеро темерінда, а зновъ Геродотъ каже, що те озеро звалось матерею моря (розумѣся Чорного). Если въ поцсованій назвѣ темерінда друга часть (рінда) значить тѣлько що родичка (мати), тогдѣ Теме (у Геродота Тамі) було-бы дѣйстно скитскою назвою для Чорного моря.

жертву. О́дтакъ закидає посторонокъ навкругъ ши́въ звѣряти, вкладає поза посторонокъ кій и крутячи кіємъ удушює звѣря (щобъ кровь зъ него не выплыла). О́нъ не розводить при сѣйчинности огню, а́нѣ не чинить першого посвяченя (т. є. не о́дтинає и не палить волося зъ чола звѣряти, якъ то було у Греко́въ), а́нѣ не поливає звѣряти жертвнымъ напиткомъ (виномъ).

„А що край Скито́въ дуже убогій въ древо, то Скиты (чорноморскій) ось-якій вынайшли спосо́бъ, щобъ уварити мясо. Стягнувши кожу зъ жертвного звѣряти, они о́ддѣляють мясо о́дъ костей и вкидають єго въ ко́тлы, які у нихъ въ уживаню — розумѣєсь єсли хто має такій котель. Пóдъ ко́тломъ розводять огонь зъ костей звѣряти. Якъ хто не має пóдъ рукою ко́тла, кидає все мясо въ шкóру звѣряти (въ єго живóтъ), доливає дещо воды и пóдпалює кости зó споду. И дуже красно горять тї кости, а живóтъ зовсѣмъ выгóдно мѣстить въ собѣ обране зъ костей мясо. Въ такій спосо́бъ звѣря варять себе само, и такъ уварюєся кожда жертва звѣрина. Коли-жъ мясо готове, жертвуючій приносять первенцевї дары зъ мяса и зъ внутренностей, кидаючи дещо передъ себе. Скиты жертвують зъ всякои худобы, наибóльше-жъ конѣ. Одныхъ свиней не жертвують, взагалѣ не хотять займатися ховомъ свиней.“

У Скитовъ не було еревъ-жерцвъ, кождый Скитъ самъ собѣ бувъ ереємъ, самъ приносивъ богамъ жертвы. Тай до чого-жь придались-бы Скитамъ жерць, коли религія була поединча, безъ скомплюкованыхъ догматовъ — назвы сѣмохъ боготъ були до спамя-тання легкѣ, а всѣ жертвы приношено на оденъ лишь ладъ. Ажь въ пѣзнѣйшихъ часахъ, коли натворено богато боготъ, потрѣбнѣ вже були ереѣ. Тѣлько-жь и они, для власной користи, замотували еще дальше религію, вынаходячи новѣ обряды та новыхъ боготъ, щобы люде зъ конечности и частѣйше удавались до нихъ о пораду.

к) Обряды при похоронахъ и вѣра въ загробове житье.

„Коли король умре, выкопують Скиты великѣй чотырокутнѣй грѣбъ въ земли, ѳдтакъ кладуть умерця на вѣзъ и обвозять скрѣзь по Скитіи. Щобы тѣло не псовалось, поволѣкують его воскомъ, а живѣтъ очищають якъ слѣдъ и наповняють потовченимъ кипарисомъ, кадилами, селерою и копромъ, ѳдтакъ его назадъ зашивають. Тѣло короля везуть напередъ до найблизшого племени; тѣ, що тѣло приняли, ѳдрѣзують собѣ на знакъ жалоу частиночку уха, обголюють доволоа головы волосье, роблять на вкругъ раменъ зарѣзки, надрапають собѣ чоло и нѣсъ и колять лѣву

руку стрѣлою. Такъ обѣзджаютъ зъ тѣломъ всю Скитію, ажъ вкѣнци придуть до выкопаного гробу. Умерця ставляютъ въ грѣбъ на верству насыпаного лѣтя; по обохъ бокахъ тѣла втыкають копія въ землю, на копія кладуть жердки и дають на те покрѣвлю зъ плетѣнокъ. Такъ учинивши, всѣ сыплють землю на грѣбъ, ревнующи посполу и старающись, щобы могила була що-можъ велика.

„Иныхъ Скитѣвъ ховають дещо иначе. Умерця кладе найблизша родина на вѣзь и обвозить по приятеляхъ; каждый, до кого тѣло привезуть, радо всѣхъ приймае и угощуе, а такожь зъ всѣхъ стравъ, що ѣдятъ гостѣ, кладе дещо передъ покѣйника. Такъ черезъ 40 днѣвъ обвожуютъ небѣщика, опѣсля его похоронюють.

„По похоронахъ наступае обрядъ очищеня. Напередъ натирають собѣ Скиты голову и мыють ея. Одаткъ берутъ три жердки и вставляютъ въ землю, такъ, щобы кѣнцѣ въ горѣ сходилися зъ собою; на тѣ жердки розпростирають вовнянѣ покрывала, напружаютъ ихъ що-можъ мѣцно и вкидають розжарене камѣнье въ кадку, що стоитъ межи жердями по серединѣ. Влѣзши пѣдъ покрывало, кидаютъ коноплянѣ зерна на жарюще камѣнье, — зъ того повстае така пара, що не може зъ нею рѣвнятися жадна грецка баня (парня). А Скиты ажъ ревуть зъ утѣхи, що така сильна

пара — се разъ для нихъ купѣль!“ (Геродотъ, кн. 4, гл. 71, 73, 75.)

Зъ опису похоронного обряду видно, що нашѣ предки не палили тѣлъ по смерти, лишь похоронювали на ладъ нинѣшній. Звычай паленя тѣлъ, если и бувъ декуды у Славянъ, то безопасно перенятый ъдъ чужинцѣвъ. Ѡдеопувані декуды на Руси урны не доказують ту нічого, бо-жь знаемо, кѣлько то въ часахъ пѣзнѣйшихъ осѣдало и розживалось всякои чужины та звологи на нашихъ земляхъ.

Въ украиньскихъ могилахъ подыбуються кѣстяки скитскихъ королѣвъ въ поставѣ сидячѣй, зовѣмъ такъ, якъ колісь помершихъ королѣвъ обожувано по цѣлѣмъ краю, а ѡдтакъ похоронювано. Коція, застромлені посередъ гробовища въ землю. а на коціяхъ покладені жердки и на нихъ плетена покрѣвля — то очевидный балдахинъ. Королѣвъ, якъ бачимо, ховали зъ почестями, які приналежали живимъ королямъ, коли они являлись публично передъ своимъ народомъ, або въ часѣ релігійныхъ урочистостей.

Банѣ, якъ ихъ описує Геродотъ, пригадують оповѣданье Нестора о численнихъ баняхъ у новгородскихъ Славянъ. Видно, парнѣ становили рѣдъ релігійного обряду, хочъ може не були въ такъ загальнѣмъ уживаню, якъ то подає Геродотъ.

Сорокдневный объезд*) зъ небѣщиками есть безперечно краснымъ звычайемъ нашихъ предкѣвъ и означае тоту живу, нероздѣльну звязь, яка заходила межи живыми людьми а покѣйниками. Въ старину наша земля не була ще заселена нѣякими злыми духами нѣ ма-ревами, отже и не було боязни нѣ передъ ночею нѣ передъ трупами. Зъ того погляду стояли Славяне выше другихъ народѣвъ. Зъ покѣйниками, давными приятелями, засѣдали нашѣ предки разомъ до стола и наибѣльшимъ щастьемъ уважали для себе, коли могли спати въ комнатѣ, до котрой у-последне завитавъ покѣйный другъ. (Чи не стоять нашѣ такъ званѣ „сорокоусты“ въ звязи зъ тымъ прастарымъ славяньскемъ звычайемъ, ховати небѣщикѣвъ ажъ въ 40 днѣвъ по ихъ смерти?)

Приставлюванье покѣйникови справъ доховалось въ рѣжныхъ видахъ до нинѣ; звычай той, якъ и воженье по приятеляхъ и знакомыхъ, а то ради „последного цѣлованія“ — ё рѣшучимъ доказомъ, що нашѣ предки вѣри-

---

*) Одь псованя хоронено тѣло въ той спосѣбъ, що поволѣкувано его воскомъ и выповнювано у внутрѣ пахощами та розтовченимъ кипарисомъ. Въ загалѣ дерево кипарисне уважалось въ старину символомъ жалобы — его садили часто надъ гробами. И доси славиться любя вонь и самого дерева и зернять его.

ли въ загробове житъе и въ безсмертнѣсть людской душѣ. Здаесь, що була у нихъ и вѣра въ воскресенъе мертвыхъ, якъ була подѣбна вѣра у давныхъ Персѣвъ. (Въ Зендавестѣ про вовкресенъе мертвыхъ такъ говориться: „Душѣ праведникѣвъ вступлять на високу гору. Багманъ встане зъ золотого престола и скаже: Душѣ чистѣ, зъ свѣта журбѣ та печалей приходите въ жилища, де отецъ зла не має вже власти. Поздоровляю васъ и благословлю въ имени Агура-мазды“.)

л) Скитскій знахарѣ-ворожбиты.

У Скитѣвъ, якъ въ загалѣ у давныхъ Русинѣвъ, цзило на великѣй розмѣры ворожбитство. Оно не було довѣльне, але уняте въ певнѣ сталѣ правила, котрыхъ треба було научитися у людей „фаховыхъ“, або може въ якѣй школѣ. Догадуюсь про иствованъе такой ворожбитской науки зъ того, що давнѣй скитскѣй знахарѣ контролювали себе взаимно, чи ворожба переведена пѣсля приписаныхъ правилъ, чи нѣ. Отъ н. пр. такѣй фактъ. Заслабъ тяжко якѣйсъ Скитѣ и прикликуе ворожбита — очевидно такого, що бувъ пѣдъ рукою. Ворожбитъ учянивъ своѣ дѣло, але слабому не полекшало. Скитѣ тогдѣ призывае къ помочи иншого „голосного“ якого ворожбита зъ дальшой околицѣ. Сей приходить и велеть першому ворожбитови розповѣсти, пѣсля якихъ

правиль чинивъ онъ свои ворожбы. Се було якъ-бы „consilium“ при хорбмъ. Коли першій ворожбитъ учинивъ все „по закону“, тогдѣ другій потѣшає родину и хорого, оддаючи ихъ въ опѣку святыхъ богѣвъ. Хорый, потѣшенный надѣями на скоре выздоровленье, неразъ дѣйстно приходивъ до здоровля — слава ворожбитѣвъ росла на всю околицю.

Геродотъ про скитскихъ вѣщунѣвъ ворожбитѣвъ такъ розказує (кн. 4, гл. 67—69): „Вѣщунѣвъ мають Скиты богато, они ворожатъ зъ бѣльшого числа вербовыхъ прутѣвъ. Зносять напередъ великѣ пуки (вязанки) тыхъ прутѣвъ, кладуть ихъ на землю, одтакъ розвязують пуки и розстелюють поодинокѣ пруты на землю, ворожачи щось при кождѣмъ. Говорячи свою ворожбу, збирають зновъ прутики до купы, одень до другого, ажъ всѣ будуть разомъ. Сего вѣщунѣства навчилися они одъ своихъ отцѣвъ.

„Суть ще въ Скитїи Енары, т. е. мужожоны, котрѣ хваляться, що посѣдають даръ вороженя одъ самой Афродиты (небесной панѣ). Они ворожатъ зъ липовой коры. Именно розколюють кору на три части, одтакъ навивають еи на пальцѣ, а одвиваючи чинять свои ворожбы.

„Коли король Скитѣвъ захорув, каже прикликати до себе трехъ найзнаменитшихъ ворожбитѣвъ и тѣ вѣщуютъ въ наведеный вже способъ. Звычайно кажуть вѣщуны, що сей

або той Скитъ — они подають и назву чоло-
вѣка — зложивъ криву присягу при королев-
скѣмъ огнищи. Треба знати, що при огнищи
короля складають Скиты и ай вы с шу прися-
гу. Отже вышукують заразъ такого чоловѣка
и вѣдуть до короля. Вѣщуны тогдѣ до очей
ѣму кажуть, що було таке а таке вороженье
и вышло зъ него, що ѣнъ, той чоловѣкъ, при-
сягъ криво при королевскѣмъ огнищи — ѣдъ
того теперъ король слабый. Чоловѣкъ заперече-
чуе, завѣрае, що присягавъ право и гѣрко жа-
луеся передъ королемъ на несправедливе пѣ-
дозрѣнье. Тогдѣ король каже прикликати но-
выхъ знахарѣвъ и въ подвѣйнѣмъ числѣ; а ко-
ли тѣ переконаютъ чоловѣка, що ѣнъ справдѣ
присягавъ криво, тогдѣ ѣдрубують виновнико-
ви голову, а першѣ три вѣщуны дѣлятся ѣго
маѣткомъ.

„Коли-жь тѣ другѣ ворожбиты узнають
чоловѣка невиннымъ, король каже кликати
новыхъ вѣщунѣвъ, и зновъ новыхъ. Вѣбниці,
якъ бѣльшѣсть выскажеся за невинно обжа-
лованымъ чоловѣкомъ, приказуе король першихъ
ворожбитѣвъ убити. А дѣсь то такъ: Наладо-
вуютъ цѣлый вѣзь хворостомъ и запрягаютъ
зъ-переду волѣвъ. Опѣсля звязують вѣщунамъ
ноги, а руки звязують на хребетъ, ѣдтакъ за-
тыкають имъ ротъ и умѣщаютъ въ серединѣ
воза межи хворостомъ. Теперъ запалюють весь
хворостъ. Волы переляканѣ стають утѣкати и

або спалюються вразъ зъ вѣщунами, або лишъ попѣкаються при догорюваню вѣя (двшла). Въ той-же способѣ палять вѣщунѡвъ и зъ иншої причини, якъ лишъ оказались лжепророками. Король на тыхъ лжепророкѡвъ буває такій лютой, що и сынѡвъ ихъ (щобъ не вдались въ батькѡвъ) велить губити; лишъ женщинамъ не чинить король нѣчого злого.

Бачимо зъ того оповѣданя, що доля вѣщунѡвъ бувала часомъ незавидна. Нема що ихъ и жалувати: — они спустились на легкій хлѣбъ, натуманились въ житю людей доволъ, соромна смерть посередъ западеного хворосту була для нихъ цѣлкомъ заслуженою карою. Не розумѣю, якъ деякі историки зъ факту паляня вѣщунѡвъ могли вносити на „дикій“ звичаѣ Скитѡвъ.

Згадка Геродота про те, що скитскій король и середъ найбѡльшого гнѣву не чинявъ женщинамъ нѣякои кривды, свѣдчать лишъ похвально о гуманнихъ поглядахъ нашихъ предкѡвъ вже въ часахъ такъ ѡддаленыхъ.

Хто були ворожбиты-Енары и звѡдки назва Енары взялась, рѣшити годѣ. Геродотъ зове ихъ загадково „мужо-жонами“, якимись мѣшанцями, але се лишъ длятого, що скитска назва Енары дуже похожа на грецке слово и при невеличкѡй змѣнѣ дає значенъ „не-мужъ“, отже щось въ родѣ „мужо-жона“. Здавсь, що чорноморскій Греки — якъ то бу-

ло ихъ звычайемъ — перекрутили скитску назву на своій ладъ и въ тѣй мѣшанѣй формѣ передали еи Геродотови.

Замѣтка, що Евары посѣдали даръ вороженя ѡдъ „Небесной панѣ“, есть для митолога великой ваги, бо зазначуе близше свойства той богинѣ.

м) Вѣра въ вовкулаковъ.

Въ нашѣй Галичинѣ и на Волиню появились перші Славяне на тысячъ або и больше лѣтъ передъ Христомъ. Переведеніе культуры въ тыхъ двохъ краяхъ було дуже утруднене; зъ одной стороны одвѣчнѣ лѣсы, а въ нихъ всѣляка дика звѣрина, особливо множество вовковъ, — зъ другой безчисленнѣ болота и тьма тьменна, правдива безлѣчъ гадюкъ, передъ котрыми — якъ пише Геродотъ — жителѣ на якійсь часъ мусѣли навѣтъ зъ краю утѣкати.

Пѣсля Геродота у верхѣвахъ Днѣстра мешкало скитске (славянське) племя Неврѣвъ, котре не пѣдлягало королевскимъ Скитамъ, але мало окремыхъ своихъ королѣвъ. Нарѣдъ то бувъ численнѣй и сягавъ десь далеко въ пѣвнѣчнѣ стороны Волиня.

Про Неврѣвъ розповѣдае въ однѣмъ мѣсци Геродотъ такъ (кн. 4, гл. 105): „Невры мають скитскѣй звычайъ. Передъ походомъ Дарія на Скитѣвъ случилось имъ нещастье, що весь

своѣй край мусѣли опустити задля множества гадюкъ... Тотѣ Невры здаются менѣ бути волхвами-чародѣями. Оповѣдають такъ самѣ Скиты, якъ и Греки, котрѣ живутъ въ скитскоѣй земли, що кождый Невръ разъ шо-рѣчно перемѣняєсь на кѣлька днѣвъ въ вовка, а опѣсля назадъ прибирає свою давнѣйшу по-стать. Якъ на мене, то не вѣрю въ тоту бе-сѣду, але Скиты и Греки завѣряють, що то правда, и еще божаться на те.

Вѣра въ вовкулакѣвъ нашего краю дасть-ся лишъ тымъ пояснити, що въ лѣсахъ Галичины справдѣ крылося колись множество вовкѣвъ, зъ котрыми нашѣ предки мали богато до-дѣла. Зъ неясныхъ оповѣданъ про вовкѣвъ повстали въ дальшихъ сторонахъ оповѣданя про людей вовкулакѣвъ. Се тѣ-жь оповѣданя, що и доси скрѣзь переходуются на Руси, але вже въ загальнѣйшѣмъ пониманю, не въ ѣд-ношеню до самой лишъ Галичины.

Нарѣдъ вовкулакѣвъ знаный бувъ и Ри-млянамъ. Коли въ другѣмъ вѣцѣ по Христѣ зацѣли Римляне Дакію и черезъ те стались непосредными сусѣдами Неврѣвъ, они на-шихъ предкѣвъ стали навѣтъ урядово называ-ти вовкулаками. Такъ вносили мусимо зъ ла-тиньской назвы *Lupiones*, що находится на певтингерскихъ таблицяхъ, уложеныхъ на пѣд-ставѣ урядовыхъ датъ римскихъ и римской но-менклятуры. Пѣсля тыхъ таблицъ припадають

мешканя Люціонівъ на півночъ одъ нашихъ Карпатъ, десь въ Галичинѣ и на Волиню. (Латинське *lupus* = вовкъ, отже *Luriones* = Вовкуны, Вовкулаки.)

Згадуються въ давній Скитіи ще Агары, люде, що умѣли лѣчити раны задані гадюками, або може замовляли тоті раны на нинѣшній ладъ. Пѣсля Ипократа знаный бувъ въ Скитіи способъ лѣченя за помочю выпѣканя ранъ.

Зовсѣмъ не дивота, що въ краяхъ ледвищо заселеныхъ, отже въ ставѣ ще двѣкомъ, выводилось всѣляке гадье и що мусли люде придумувати способы для вынищеня плюгавства. Може и неоденъ зъ тыхъ способѣвъ переховався традиційно межи нашимъ селянствомъ до нинѣ.

Языково аг-арь, або анг-арь, есть дуже стариннымъ выраженемъ: санскритске *ahi* = змія, староперске *azi* = змія (порѣвн. наше Язя), литовске *angis*, старославянське *а н жи* (ажь), зъ чого поветало нинѣшне вужь.

Розправу про скитську митологію окѣнчаю обговоренемъ статуѣ Дажбога. Сама статуя, хочь може выдѣлана въ дещо пѣзнѣйшихъ часахъ, але безперечно пѣсля моделю дуже старого, — моделю, що традиційно переховувався зъ роду въ рѣдъ на нашѣй землі, проте носить на собѣ выразні слѣды еще праславянськой (скитской) епохи.

н) Статуя Дажбога.

Въ руслѣ Збруча, на території села Городниця, найдено року 1848 побѣчь хаты побережника велику камѣнну статую якогось божка*). Щастье хотѣло, що каменя самого не ушкоджено, ѡнъ дѡстався въ посѣданье любителя старины, Мечислава Потоцкого, котрый ѡдтакъ дарувавъ статую археологичному товариству въ Краковѣ для ново-заснованого музея старинностей.

Вже при першѡмъ розслѣдѣ той статуѣ прийшли були археологи до пересвѣдченя, що она въ богато деталяхъ похожа на статую Святовита, що еще въ XII-ѡмъ вѣцѣ находилась въ Арконѣ, на островѣ Ругія, и докладно була описана въ исторіи Даниа Саксона Грамматика и въ Гельмольда хроникѣ Славянъ. За иншими археологами пѡйшовъ по части и нашъ историкъ от. А. Петрушевичъ, именно въ статіи „О каменномъ истуканѣ Хорса-Дажьбога“, печатанѡй року 1851 въ вѣденскѡмъ „Вѣстникѣ“, а ѡдтакъ зъ поправками и доповненнями року 1885 въ „Литературномъ Сборникѣ“ галицко-русской Матицѣ. Въ тѡмъ-

*) Въ часахъ крещеня Руси вкидано статуѣ богѡвъ въ русла рѣкъ. Такъ велѣвъ учинити Володимиръ въ Кіевѣ зъ Перуномъ, така-жь доля постигла пѡзнѣйше и нашего Дажбога.

же „Сборникъ“ умѣщена картина, представляющая наглядно всѣ фігуры, якіѣ находятся на найдевоѣ статуи.

Статуя Дажбога вытесана зъ твердого вапняка, одноцѣльного и чотыре-гранного, довга $8\frac{1}{2}$ стѣпъ, широка 12 цалѣвъ, важить близько 10 сотнарѣвъ. Пѣсля розкладу фігуръ представляе она три окремиѣ поверхи. Въ горѣшнѣмъ поверсѣ умѣщені чотыри фігуры, одна зъ кожного боку, на перемѣну мужчины и женщины. Фігуры 5 стѣпъ за-высоки и звернені плечима до себе. Лица мужчинъ и женщинъ, якъ и цѣла ихъ постать, однакови, рѣдъ женскій пѣзнаемо тѣлько по выразноѣ будовѣ грудей. Всѣ чотыри головы одѣти однимъ лишь капелюхомъ, досыть высокимъ и въ горѣ вузшимъ, креси капелюха невелики и въ гору загневи.

Фігуры горѣшного поверху выдѣлані досыть старанно, особливо що-до образу лица, рукъ и деякихъ символичныхъ знаменъ, якъ мечъ, конь и русла рѣкъ. Для рѣзбярѣ була лишь въ тѣмъ недогода, що хотѣвъ представити людей якъ наибѣльшого росту, а тымчасомъ вузкѣсть стѣнъ не дозволила розвинути ѣдповѣднои пропорци — всѣ фігуры выйшли надто довги и зновъ надто вузки.

Фігуры середущого поверху размѣщені въ тѣмъ самѣмъ порядку: мужчины и женщины на перемѣну. Всѣ фігуры о третину

менші́й о́дъ фігу́ръ горѣшного поверху, важнѣйші́ части тѣла зазначені́ лишъ головнѣйшими чертами.

Въ долѣшнѣмъ поверсѣ зъ трехъ сторонѣ умѣщені́ фігуры якихсь силачѣвъ, що угинаючись пѣдъ тягаромъ держать головою и пѣнесенными въ гору руками оба поверху высші́. На однѣй сторонѣ долѣшного поверху представлена земля зъ переплывающею рѣкою.

От. Петрушевичъ въ наведенѣй вже розправѣ кладе головну вагу на горѣшеій поверху статуѣ и въ тѣй лишъ части бачить поганьске божество — середущій поверху мавъ-бы тогдѣ лишъ символичне значенье въ о́дношеню до горѣшного божества. Долѣшній поверху у от. Петрушевича не має вже жадной ваги — пѣсля его слѣвъ „изображенія въ нижнемъ ярусѣ трехъ чловѣческихъ фігуръ, стоящихъ на колѣнахъ, лишаются всякого митического значенія и могутъ только представляти языческихъ священниковъ, носящихъ идола, или быти простымъ украшеніемъ въ родѣ каратидъ“ (Литер. Сборникъ зъ р. 1885 стор. 89).

По моѣй гадцѣ выходитъ зовсѣмъ противно, — не на горѣшній, а на долѣшній поверху мусимо звернути головну увагу. Три долѣшні́ фігуры представляютъ — якъ видно зъ поставы, зъ образу лица и будовы тѣла — одну постать митологичну, лишъ звернену въ рѣжній стороны. На фігурахъ не бачимо нѣ со-

рочокъ, нѣ поясѡвъ, нѣ капелюхѡвъ — такъ и престоало на образъ добре понятого бога. Всѣ лица поважнѣ, якъ-бы въ тяжкѡй задумѣ, въ нихъ пригадуеь лице батька, що клопочеся долею родины.

Горѣшнѣ фїгуры, мужчины и женщины, означаютъ лишъ звычайныхъ людей; рѣзьбяръ представивъ ихъ нарокомъ въ молодѡмъ вѣку (мужчины не мають на лица жадного поросту), щобъ тымъ нагляднѣйше зазначити рѡжницю межи Дажбогомъ (дѣдомъ Руси) а его внуками. Цѣла статуя представляе Дажбо-

га стоячого на колѣнахъ и держачого на собѣ Скитїю.

Зъ картиною статуѣ Дажбога зробивъ я недавно цѣкаве спостереженье. До мене зайшло двоухъ селянъ — зъ тыхъ, що такъ часто заходятъ до Львова, збирати датки на погорѣле село. Я имъ показавъ картину, бо хотѣвъ дѡзнатися, якъ селянинъ своимъ розумомъ задивлятьсѣ буде на рисунокъ.

— Якѣ то будуть, по вашѡй гадцѣ, люде на сѣмъ образку? — спытавъ я селянъ.

Дажбогъ, держачїй на собѣ Скитїю.

— Та се, — каже оденъ усмѣхаючись, — се нашъ великодный Вородай.

Селянинъ, на свѣй поглядъ, сказавъ правду. Якъ звѣстно, у насъ Вородаемъ зовеся великодна забава парѣбкѣвъ. Отъ при церквѣ зѣйдеся трехъ парѣбкѣвъ — заравъ роблять „фигуру“. Оденъ, бѣльше плечистый, стоитъ на земли; ему, на рамена, стае другій, а другому на рамена стае третій. Щобъ не упасти, берутъ до руки (але то вже „не по закону“) довгу жердку и всѣ три парѣбки, пѣдпираючись нею, ходять докола церкви, або навѣтъ идутъ въ село. Кожда сторона статуѣ Дажбога дѣйствию представляе тако-го Вородая.

— А хто-жь будутъ отсѣ люде? — спытавъ я зновъ селянъ, вказуючи на долъшнѣй фигуру.

Селяне видимо зацѣвавились. Вдивляючись въ образы, они подивляли геркулесову силу постатей и ихъ задумчивѣ, поважнѣй лица.

— Не знати, — ѡдповѣвъ оденъ селянинъ, — у насъ до Вородая стають лишъ парѣбки, а сѣ три въ долинѣ могли-бъ вже бути ихъ дядьками.

Селянинъ и ту высказавъ добру гадку. Дажбогъ, въ понятю Русинѣвъ, бувъ овѣкунчимъ богомъ, дѣдомъ або дядькомъ Русн. Дум-

ки его все були заняті добромъ народу, не даромъ Русины звалися въ старину внуками его.

На статуи Дажбога представлена символично такожь его жѣнка, донька Дяѣпра, наша Славѣтиця. Якъ вже

Донька Дяѣпра.

згадано, въ долѣшнѣмъ поверсѣ лишь зъ трехъ сторонѣ умищений Дажбогъ; на четвертѣй сторонѣ нема нарисовано особы, лишь представлена земля, а на нѣй вырыта дуже выразно и навѣть картографично досить правильно рѣка Дяѣперъ, именно въ середнѣмъ своѣмъ бѣгу, якъ она нѣбы „бдорвавшись“ ѡдъ рѣки Березины плыве зразу въ прямѣй ливѣи на полудне, а ѡдтакъ ѡдъ Кіева и Канева звертаець на всхѡдъ

до Кременчуга, а зъ-ѡдти впадає на славнѣ дяѣпровѣ пороги. Мы вже знаємо зъ Геродота, що донькою Дяѣпра звано лишь ту часть рѣки, що переплывала Скитію — ѡдъ Березины ажъ по-за дяѣпровѣ пороги. (О рѣкахъ Скитіи говорити буду въ окремѣмъ артикулѣ.)

Задивовує на першій поглядъ, що деякѣ Славяне уявляли собѣ жѣнку Дажбога не въ

образъ людской постати, якъ то богѣвъ представляли собѣ инші народы и навѣтъ Славяне пѣзнійшій, лишь символично въ видѣ землѣ и рѣки*). И на те находимо ѡдповѣдь у Геродота; ѡнъ каже (кн. 4, гл. 59), що у Скитѣвъ нема звычайю ставленя образѣвъ (статуй) и олтарѣвъ. Здаєсь, що ажъ въ по-Геродотовыхъ часахъ ѡдступили нашій предки ѡдъ давного звычайю о стѣлько, що бодай улюбленого своего бога, верховного опѣкуна землѣ и народу, представляли собѣ въ постати видимѣй.

Зъ упадкомъ праславянської религій повстали у насъ всѣлякѣй новій божества, а въ слѣдъ за ними повставали и статуѣ богѣвъ. Були то передовѣмъ впливы племенъ германскихъ, що въ рѣжныхъ часахъ панували надъ нашимъ народомъ, якъ Готы и Варяго-Руссы. Звычай ставленя статуй замѣчаемо особливо въ часахъ Володимира Великого — коло двора того князя ажъ ровлось всѣлякими богами: славянскими, скандинавскими, и финскими.

*) Символичне представленье божества мы вже бачили и при описѣ бога вѣины. Скиты выобразали собѣ того бога не въ якѣйсь *видимѣй* постати, лишь символично въ образѣ меча.

Придвѣмся нишимъ фігурамъ статуѣ.

Скитскій король.

Въ горѣшнѣмъ поверсѣ представленіи двѣ пары людей, мужчины и женщины. Задля узкости стѣнъ мавъ ту рѣзбяръ особливу труднѣсть зъ размѣщенемъ рукъ, они зъ конечности выйшли въ якѣйсъ для насъ загадочнѣй поставѣ.

Головною фігурою горѣшно-го поверху есть постать короля. Якъ зъ долученого образу видно, фігура короля надто стиснена, струнка. Повыше пояса, по лѣвому боцѣ фігуры, видко якбы натягненный лукъ; самъ поясъ надто низько умѣщенный, до него прицятый великій мечъ. Пѣдъ мечемъ нарисованный кѣнь, надзвычайно бутный, очевидно дикій кѣнь степовой, барвы бѣлой — якъ разъ зъ тыхъ дикихъ и бѣлыхъ коней, що пѣсля Геродота находилися въ Скитіи (кн. 4, гл. 52).

Кѣнь лишъ припадково попався на одѣнье короля — ѣвъ тамъ умѣщенный лишъ задля недостатку мѣся, мусимо собѣ его предста-

вити окремо одъ фігуры. Лукъ*), мечъ и кѣнь**) то очевидні знамена королевскі; въ загалъ перша пара не може ніщо иншого означати, якъ короля и королеву. Символично представлена на статуи опѣка Дажбога надъ королевскимъ домомъ.

Друга пара горѣшного поверху не має символичныхъ знаменъ, лишъ женщина держитъ въ руцѣ якъ-бы перстень (въ народныхъ гагѣлкахъ згадуєся про „яблучко въ руцѣ“).

На долѣшній часті одѣня (одъ пояса ажъ визше колѣнъ) зазначені на обохъ фігурахъ другої пары рѣвнобѣжні ливійки зъ правої руки къ лѣвої. Если такі ливійки найдуться дѣйстно на статуи, они по моїй гадцѣ означали-бы поле, орну землю. Тогдѣ въ тѣй парѣ особѣ представлена буде опѣка Дажбога надъ рѣльництвомъ и хлѣборобами.

Всѣ чотыри фігуры горѣшного поверху прикриті однимъ капелюхомъ — буде то сим-

*) Скитскі луки мали инакшу подобу, якъ луки у другихъ народѣвъ. Пѣсля поданя Грекоѣвъ першій скитскій лукъ бувъ даромъ самого Геракла — онъ научивъ Скитѣѣвъ, якъ зъ такого лука стрѣляти.

**) Въ народныхъ пѣсняхъ згадуєся часто „кѣнь зъ пѣдъ короля“.

волячній знакъ нерозлучної єдності королевскої родини зъ цѣлымъ народомъ.

Фігури середущого поверху представляють такожъ двѣ пары людей, мужчинъ и женщинъ. Руки въ позиціи такій, якъ коли-бъ всѣ фігури докола статуѣ держались за руки — була-бы то красна мысль, наглядне представленьє о потребѣ згоди въ родинѣ и народѣ. Ще нинѣ въ великоднихъ забавахъ дѣвчата наслідують середущій поверхъ статуѣ въ той способъ, що творять „коло“ и держаться за руки.

Фігура середущого поверху.

При одній женщинѣ бачимо на статуи дитину — се той „Воробчикъ“ або „Жучокъ“, що про него спѣвають наші гагѣлки. При деякихъ великоднихъ забавахъ скаче той „Жучокъ“ — мала дѣвчинка — по рукахъ старшихъ дѣвчатъ.

Символично представлена на статуи опѣнка Дажбога надъ семейнымъ житьемъ людей. Друга пара середущого поверху нарисована въ тойже способъ якъ и перша, лишь

нема дитины побѣчь женщаны. По моѣй гадцѣ представлена ту символично опѣка Дажбога надъ молодымъ поколѣньемъ.

При статуи Дажбога ѡдбуватися мусѣли въ давнину народнѣи игры и забавы, особливо въ часѣ веснянѡмъ. Для молодежи бувъ то такожь часъ, де обходжено свято Лады, богинѣ любви и весѣля. Се буде причина, чому въ пѡзнѣйшихъ часахъ помѣшано культъ Дажбога зъ культомъ Лады и длячого въ дохованыхъ до нинѣ народныхъ пѣсняхъ Лада представляеся якъ-бы одна зъ фігуръ на статуи Дажбога: зъ дитиною на головѣ и зъ червонымъ яблучкомъ въ руцѣ.

Западнѣи Славяне, вже въ пѡзнѣйшихъ часахъ, зъ статуѣ Дажбога утворили своѣго Святовита, але зовсѣмъ незручно. Зъ чотырѣхъ людскихъ фігуръ, мужчинъ и женщинъ, якѣ находятся на горѣшнѡмъ поверсѣ статуѣ Дажбога, они утворили одну фігуру, нѣбы бога, зъ однимъ тѣломъ а зъ чотырма головами! На статуи Дажбога умѣщенѣи мечъ и кѡнь при фігурѣ короля — западнѣи Славяне заразъ своему богу и величезный мечъ припоясали и бѣлого коня ему приставили; навѣтъ лукъ зъ фігуры короля и рѡгъ зъ фігуры королевы не забули придати своему богу! И всю ту збиранину прозвали стариннымъ словомъ Вить

(Святовить), що въ понятю давныхъ Славянъ означало Сонце.

Якъ неудольнымъ наслѣдованьемъ статуѣ Дажбога бувъ Святовить западныхъ Славянъ, выказуе еще отсей фактъ:

У фігуры короля (на статуи Дажбога) нѣтъ зовсімъ не видко — се длятого, що після вѣрованя Скитѣвъ королѣ походили въ прямої линіи одъ Дажбога и его жѣнки землѣ, отже статуя представляла короля, якъ ѣнъ зъ той-жъ землѣ нѣбы виростае, родиться. Западный Славяне, идучи за нашою статуею, вже и своему Святовитови не дали нѣтъ, велить и ему зъ землѣ виростати. Зъ того вышла цѣкава дивовижя: одъ Святовита иде весь свѣтъ: и небо и земля, и боги и люде, — тымчасомъ выходитъ зъ статуѣ, що Святовить родиться зъ землѣ, есть отже сыномъ власной доньки!!! Ясный доказъ, що Святовита статуя есть тѣлько незручнымъ и баламутнымъ наслѣдованьемъ статуѣ Дажбога, неудольнымъ вымысломъ жерцѣвъ вже зъ часѣвъ упадку праславянської религіи.

III.

Назвы нашего народу въ праславянскѣй епосѣ.

Говорячи о праславянскѣй епосѣ, все мусимо памятати, що въ тѣ ѣддалені часы наше

племя разомъ зъ литовскимъ становило ще одну цѣлѣсть. Историки и лингвисты, давнѣйшій и нинѣшній, годятся въ тѣмъ пытаню зъ такою однодушностею, що сумнѣватися въ колишню еднѣсть народну Славянъ и Литовцѣвъ не можна.

Наведу, що пише ученый Шафарикъ (Славянскій старинности, томъ I, §. 19) въ тѣмъ предметѣ: „Племена литовскіи: старіи Прусы, Куры и нинѣшній Литовцѣ та Лотишѣ, заслугують на особливу увагу славянскихъ филологѣвъ и историкѣвъ — разъ, що mezi ними а Славянами истнуе далеко бѣльше спорѣдненье въ бесѣдѣ, характерѣ и обычаяхъ, якъ mezi прочими индо-европейскими племенами; ѣдтакъ що Литовцѣ и Славяне пѣсля достовѣрныхъ свѣдоцтвъ вже ѣдъ непамятныхъ часѣвъ були заедно сусѣдами на земляхъ ѣдъ Карпатъ до Балтицкого выбережа и стояли пѣдъ взаимными вplyвами. Спорѣдненье въ бесѣдѣ, характерѣ и обычаяхъ такъ явне, що найкомпетентнѣйшій слѣдителъ минувшости и теперѣшности не лишъ узнавали Славянъ и Литовцѣвъ братними собѣ племенами, але деякѣ прямо выповѣдали, що литовске племя первѣстно у всемъ було славянске, лишъ пѣзвнѣйше въ дечѣмъ ѣдчужилось ѣдъ него за-для помѣшаня зъ (германскими) Готами и Чудами. Возьмемъ на свѣдоцтво зъ посередѣ чужинцѣвъ Тунмана и Пота, зъ mezi Славянъ

Добровеского. Послѣдній, знаній въ свѣтъ од-
 личный и критичный знатокъ славянскихъ
 бесѣдъ, такъ пише про Литовцѣвъ: „Балтицке
 выбереже, недалеко устя Вислы, есть якъ най-
 давнѣйшою ѳтчиною Славянъ. Ту були ихъ
 сѣдища ѳдъ непамятныхъ часѳвъ, многі сто-
 лѣтя передъ Христомъ; ту, въ наиблизшѳмъ
 сусѣдствѣ, жили и ихъ побратимцѣ, бесѣдою
 наиблизшій Лотишѣ, Прусы и Литовцѣ. Жаденъ
 языкъ въ цѣлѳй Европѣ не пѳдходитъ такъ до
 славянскаго, якъ старопрускаій, лотискаій и
 литовскаій“. Ёще дальше ишовъ быстроумный
 Тунманъ, Нѣмецъ скандинавскаго походженя;
 ѳнъ Лотишѣвъ и Литовцѣвъ узнавъ славян-
 скимъ племенемъ, котре ажъ въ пѳзнѣйшихъ
 вже часахъ, десь межѳ I—V-ымъ вѣкомъ по
 Христѣ, за впливомъ Готѳвъ и Чудѳвъ ѳдчу-
 жилось дещо ѳдъ свога головнаго кореня. Зъ
 тыми думками годиться и звѣстный знатокъ
 европейскихъ и азійскихъ языкѳвъ, ученый
 Потъ, выражаючиь отъ якъ въ розправѣ
Etymologische Forschungen (томъ 1, ст. XXXIII):
 „Тѳлько зъ невѣдомости або зъ пересуду за-
 перечують мѣсця межѳ славянскими языками
 тѳй пѳвнѳчнѳй галузи Славянъ, що сягала до
 Балтицкаго моря и обѳймала вымерлу бесѣду
 старопруску, бесѣду литовску и лотиску. Въ
 своѣмъ ядрѣ суть то чисто-славянскіи языки.
 До нихъ зъ часомъ примѣшались чудскіи сло-
 ва, пѳзнѣйше нѣмецкіи, декуды — якъ пѳсля

околиць — слова польскій або російскій; але у языкослова, при класифікаціи языкѣвъ, нерѣшають языкові примѣшки, лишь сама головна суть бесѣды.“

До тыхъ свѣдоцтвъ чинить Шафарикъ ѡдъ себе таку увагу: „Я не иду слѣпо за чужими высказаними, але за власнымъ пересвѣдченемъ, що здобувъ довголѣтними розслѣданнми историчныхъ свѣдоцтвъ, якъ и характеру обохъ бесѣдъ (славянскон и литовскон), и уважаю племена славянскій и литовскій галузями колись одного народу, що зъ часомъ изъ-за многихъ причинъ роздѣлився на двѣ розличнѣе, але все ще найближшій къ собѣ вѣтвы. Роздѣлъ литовского и славянского племени послѣдувавъ безперечно заразъ за приходомъ ихъ до Европы, здаєсь длятого, що Литовцѣ давнѣйшихъ жителѣвъ краю, т. е. Чудѣвъ, не выперли зовсѣмъ зъ ихъ сѣдищъ, а радше помѣшались зъ ними; такожь длятого, що литовске племя досыть скоро поцалось пѣдъ панованье чужинцѣвъ, Готѣвъ и иншихъ Германѣвъ, коли тымчасомъ другіе, близше Карпаты поселеніи Славяне не такъ скоро змѣшались зъ чужинцями, отже и могли своєю бесѣдою и народнѣсть розвинути бѣльше природно и свобѣдно. Якъ учать примѣры, помѣшанье одной бесѣды зъ другою все повздержує правильный розвѣй языка, старіи фѣрмы довше въ бесѣдѣ лишаються, немовъ каменѣ-

ють. Въ тѣмъ то причина, длячого литовскій языкъ въ своихъ формахъ далеко старшій и до азійскихъ бесѣдъ близшій, якъ языкъ славянскій.“

Шафарикъ выказавъ, опираючись на письмахъ старинныхъ писателѣвъ, що литовске племя въ часахъ передъ-Христовыхъ не лишъ находилось вже въ теперѣшнихъ своихъ сѣдщахъ, але и займало бѣльшій еще просторы, прицпирало къ выбережамъ Балтицкогo моря. Силѣ его аргументаціи пѣддались и найзавзятѣйшій германисты-историки, якъ н. пр. К. Миленгофъ, котрый въ „Deutsche Altertumskunde“ (томъ II.) ѡдносить литовске племя такожь до найстаршихъ на пѣвночи Европы.

Геродотъ хотѣвъ бувъ въ своѣй исторіи подати вѣстку про пѣвночно-захѣдній стороны Скитіи (отже про литовскій землѣ), та не мѣгъ про тѣ стороны довѣдатися нѣчого певного. Ђму лишъ оповѣдали, и то дуже неясно, про якусь велику рѣку, що нѣбы звалась Ериданомъ и вливалась до Пѣвночногo (Балтицкогo) моря. Онъ выпытувався, яке то море, и яка то рѣка той Ериданъ (очевидно Висла), але нѣ про море нѣ про рѣку не мѣгъ ему нѣхто подати якихъ-небудь датъ. „Мы чули“... „такъ кажутъ“ — отъ и всѣ інформаціи, якій збравъ грецкій историкъ про Балтицке море. Греки одно лишъ упорчиво завѣряли, именно що зъ рѣки Ериданъ походить маѣ янтаръ

(бурштинь) — Геродотъ зъ тыхъ мрачныхъ інформацій вымѣркувавъ вкѣнци, що Балтицке море находится десь вже на самѣмъ кѣнци землѣ.

Першу яснѣйшу вѣдомѣсть про балтицкихъ Славянъ маємо зъ IV вѣку передъ Христомъ. Въ той часъ торговлею янтару занималися галійскѣ, приморскѣ Венеты и ѡдъ нихъ довѣдався Питей, сучасникъ Аристотеля, про бурштинове побереже и про островъ „Балтеа“. Буде то перша перекручена назва Балтицкаго моря, назва вповнѣ славянська (въ давнѣй вымовѣ бал = бѣль або бѣлый), посвѣдчаюча о пробуваню въ тамошнихъ сторонахъ Славянъ вже въ IV-ѣмъ вѣцѣ передъ Христомъ.

Питей въ однѣмъ мѣсци зове Балтицке побереже Скитією, отже тою-жъ назвою, що прислугувала и нашѣй землѣ (порѣвн. Шафарика Старинности, т. I, §. 8, уступъ 2). Вѣстка про ту балтицку Скитію зацѣкавлюе тымъ бѣльше, що и въ часахъ по-Христовыхъ называно Литву неразъ Скитією, якъ то особливо чинить Йорданъ (Йорнандъ), писатель зъ VI-го вѣку по Христѣ.

Сама назва Литовцѣвъ, хочъ дещо баламутно, згадуеся въ первый разъ за часѣвъ Александра Великаго. Сучасникъ того короля, Гекатей зъ Абдеры, написавъ книгу о пѣвнѣчнѣй Европѣ, и каже въ нѣй, що зъ Скитіи дѣ-

статися можна до янтарного вибережа, плывучи коло приземку „Літармісь“. Очевидно, що такого приземку нїгде на свѣтѣ нема, але зновъ є край литовскій, котрый дѣйстви треба переїзджати, хочачи зъ Скитин дѣстатися до Балтицкого моря.

Выходить зѣ всѣхъ вѣстей, якї маємо зъ V-ого и IV-ого вѣку передъ Христомъ (вѣсти Геродота и Питея), що на великѡй просторони ѡдъ Чорного моря и Карпатъ ажъ до Балтицкого моря мешкали въ старину три скитскї, одной народности племена, котрї пѡсля трехъ именъ роздѣлювано :

1) Выхѡднї Скиты (описанї Геродотомъ) въ нинїшнѡй Украинѣ, на Подѡлю и у vychѡднѡй части Волиня. Они становили найсильнїйшу державу и мали власныхъ королѣвъ.

2) Скитске племя Неврѡвъ въ пѡвнѡчнѡй части Галичини и въ захѡднѡй части Волиня (а може ажъ до Вислы). Невры мали такожъ окремыхъ королѣвъ.

3) Скитскї племена литовскї ѡдъ Припечи ажъ по Балтицке море (на право ѡдъ устя Вислы). Край тыхъ Литовцѣвъ (властиво Лотишѣвъ), яко надто ѡддаленый ѡдъ Чорного моря, не бувъ знаны Геродотови, але мусѣвъ мати такожъ власныхъ королѣвъ. Догадуюсь про се зъ отсихъ слѡвъ Геродота (кн. 4, гл. 7): „Позаякъ скитскїй край дуже великїй, то оденъ зъ першихъ королѣвъ устроивъ для своихъ сы-

но́въ три королевства — мѣжь ними одно якъ наибѣльше.“

Пытанье теперъ, яка була спѣльна назва тыхъ трехъ скитскихъ племень, пѣдъ якою назвою прийшли тѣ племена зъ Азїи до Европы. И на те для насъ важне пытанье дае Геродотъ дуже ясну и докладну ѡдповѣдь.

А) Найстарша назва нашихъ предкѣвъ: **Лоты** (Лотишѣ, Латишѣ).

Пѣсля Геродота жадного народу Скитѣвъ не було, се лишъ грецкїй терминъ для означеня першихъ жителѣвъ нашего краю. Въ своѣй бесѣдѣ Скиты звались Сколотами — то була назва народна, загально уживана и єдино правильна.

Межи Сколотами перше мѣсце занимали такъ званї королевскї Сколоты по лѣвѣй сторонѣ Днѣпра; они въ своѣй бесѣдѣ звались почестнымъ именовѣмъ Паралаты.

Пѣсля Геродота (кн. 7, гл. 64) Скитѣвъ называли Персы Саками (*Σάκαι*); вношу зъ того, що первѣстна назва народу була Саколоты.

Зъ порѣвнаня обохъ назвъ Саколоты и Паралаты пѣзнати легко, що се зложенї слова; головну вагу (якъ завсѣгды въ словахъ зложеныхъ) мусимо класти на другу часть:

Лоты або Латы*). До нинѣ доховалась та назва въ цѣлѣй правильности въ назвѣ Лотишѣвъ або Латшѣвъ (Letten у Нѣмцѣвъ), а зѣ невеличкою змѣною я въ назвѣ Литовцѣвъ.

Такъ отже при помочи Геродота приходимо до того-жь результату, до якого иншими дорогами дѣйшли були и языкословы и историки, именно що въ праславянскѣй епосѣ нашѣ предки становили зѣ Литовцями одву народну цѣлѣсть и мусѣли мати зѣ ними якусь епѣльну назву.

Въ назвѣ Пара-латы перша часть въ своѣй повноголоснѣй формѣ зовсѣмъ сходиться зѣ нашимъ наросткомъ пра, н. пр. въ словахъ: пралѣсъ (одвѣчный, дуже старый лѣсъ), прадѣдъ, праотець — отже означала щось дуже старинного и заразомъ почестного. Королевскѣ Скиты уважали себе дѣйстно найстаршими и найшляхотнѣйшими зѣ посередъ всѣхъ Скитѣвъ.**)

---

*) Назва Латы, задля звука а, есть очевидно старшою. Здаєсь, що королевскѣ Скиты довгий часъ придержувались въ своѣмъ языкѣ давнѣйшой вымовы.

**) Труднѣйше вывести значенье першой части слова Сако-лоты. Корень сак затратився въ нашѣй бесѣдѣ; въ иншихъ языкахъ брався въ значеню „другъ, приятель, товарищ“: санскритске sakhâ=другъ, латиньске socius (читается sokius)=

Б) Друга найстарша назва нашихъ предкѣвъ: **Славы** (Славяне).

Назва Славянъ звана вже була Геродотови. Онъ пише въ своѣй исторіи (кн. 4, гл. 56): „Рѣка Герросъ ѡдлучившись ѡдъ Березины, приймає тую-жь назву, що має околиця, т. е. Герросъ“.

Мене дивує, що нѣхто доси не звертавъ уваги на такъ великаньскои ваги слова; въ нихъ подана розвязка найбѣльшой для Славянъ загадки.

Я вже выказавъ въ першѣй части розправы, говорячи про рѣку Герросъ, що та назва є праславянскимъ словомъ и задержалась доси въ литовскѣмъ языцѣ въ формѣ *giriusъ* = слава, хвала, честь*).

Украиньскій людъ называє рѣку Днѣперъ ще и нинѣ: Славута, Славѣтиця, Соловиця,

---

товаришь. Въ литовскѣмъ языцѣ доховався корень сак въ глаголѣ *sakioti* = ити за другимъ, послѣдувати. Выходило-бъ зъ того, що назва Саколоты бралась первѣстно въ значеню „дружина Лотѣвъ“, — чи однакъ була то дружина военна, якъ понимано пѣзнѣйшій дружины нашихъ Руссѣвъ, рѣшити трудно.

*) Порѣвн. старондѣйске *gir* = слава; старонерске *gar* = честивѣсть; литовске *giriu, girti* = славити; санскритске *gūrti* = хвала, похвала.

(Славиця) — есть то наилучшій и автентичный коментарь до слѣвъ Геродота. Коли-жь теперь зважимо, що не лишь Днѣперъ, але и прилягаюча до него околиця звались за часѣвъ Геродота однимъ именемъ, т. е. Герросъ — по нашему: **Слава** — мусимо прийти до заключеня, не подлежачого жадному сомнѣнню, що назва Славянъ вже була въ праславянскоѣ епосѣ и въ первый разъ повстала на нашѣй Украинѣ, головно въ тѣй части, де мешкали такъ звані Паралаты або королевскі Скиты.

Про край Герросъ (Слава, Славянщина) згадують и пѣзнѣйшій писателъ, вже зъ часѣвъ упадку Скитіи, коли по навалѣ дикихъ Сарматѣвъ перервались були всякі культурні знѣшеня межі Скитами а Греками. Стефанъ Византійскій (географъ зъ VI-ого вѣку по Хр.) повѣдає, що до Днѣпра притыкає край*), званый Герросъ.

Якъ була рѣка Слава и бувъ край Слава, такъ були и жители того-жь имени: Славы. Геродотъ каже, (гл. 71): „Зъ посередь всѣхъ племенъ, надъ котрыми панують Скиты, мешкають Герры на самѣмъ краю“ (на востодѣ державы). Ту назва „Герры“ взята въ значе-

---

*) Γέρρος τόπος προσεχής τῷ Βορυσθένει; — ὁ πολίτης Γέρριος.

ню народу и значить по нашему: Славы, Славяне.

О бесомнѣннѣмъ истнованю народу подъ назвою Славѣвъ (Славянъ) вносити мусимо такожь зъ способу, въ якій выражаеся Геродотъ. При описѣ королевского похорону каже ѡнъ, що гробы королѣвъ находятся въ Геррахъ (ἐν Γέρροις), — край той наводитъ не въ числѣ единичнѣмъ, лишь уживае числа многого, послугуючись назвою народу для означеня назвы краю. Ἐν Γέρροις значить по нашему: „въ Славахъ“ — подѣбно яко говоримо въ Прусахъ м. въ Прусіи, въ Нѣмцяхъ м. въ Нѣмеччинѣ, въ Чехахъ м. въ Чехіи. За старорускихъ часѣвъ було навѣтъ загальнымъ звычайемъ называти край и нарѣдъ*) одинаково: Русь (и край и нарѣдъ), Морава (и рѣка и край и нарѣдъ), Литва (и край и нарѣдъ) и т. д. У насъ до нинѣ назвою Москва означаеся не лишь рѣка и мѣсто, але такожь

---

*) Звычай именованя одною назвою и жителѣвъ краю и самъ край, находимо такожь у западныхъ Славянъ. Такъ н. пр. въ Шлеску звались однимъ именемъ Слеза: и рѣка (нинѣшна Lohe), и обожувана Славянами гора Собота (Zobtenberg), и околиця той горы, и навѣтъ околичнїи жителѣ. Подѣбныхъ примѣрѣвъ, зъ рѣжныхъ сторѣнъ давной славянщины, навести можна дуже богато.

край (Московщина) и нарôдъ („звѣхалося богато Москвы“).

Подана Геродотомъ вѣдомôсть про першихъ Славянъ на Украинѣ рѣшае остаточнo пытанье, звѣдки назва „Славяне“ взялась. Не повстала она анѣ звѣ выражена „слово“, якъ хотять деякѣ историки; анѣ звѣ якогось кореня „слу“, що нѣбы означае „течи“, якъ хоче от. Петрушевичъ — але утворюалась звѣ выразу слава. Супротивъ такъ аподиктичного свѣдоцтва Геродота, того першого историка нашої Скитіи, мы вже и одной хвилѣ вагаться не повинні, якъ властиво писати: Славяне, чи Славяне? Грецкѣ и латиньскѣ писателѣ однодушно и завсѣгды называли насъ Славянами або Славами (Slavus, Slavenus, Σκλαβηνός, Σκλάβος). И Несторове „Словѣне“ не противиться такому пониманю; звѣстно, що и доси звѣ значеню „слава“ беруться выражения: словутый, словутный, благо-словити и т. д.

Чи звѣ праславянськôй епосѣ побôчь старой назвы Герры була вже и людова назва „Славы“, звѣ Геродота дôзнатися не можна. Онѣ записувавъ назвы такъ, якъ вымовляли на королевескôмъ дворѣ и якъ зачувъ ихъ ôдъ опѣкуна тогдѣшного короля; людовой-жъ назвы „Славы“ ôнѣ не бувъ-бы навѣтъ звѣ силѣ вымовити, тымъ менше написати, бо звѣстно, що звѣ грецкôмъ языцѣ не було буквы в, анѣ не було и одного слова, котре бы зачиналося

буквами сл. Въ той трудности вымовы и писаня лежитъ може и одна зъ причинъ, длячого въ протягу цѣлыхъ тысячъ лѣтъ по Геродотѣ про назву Славянъ нѣгде не згадуютъ Греки. Ажъ въ VI-омъ вѣцѣ по Хр. въ первый разъ появляются у нихъ, тай то досыть чуднѣи назвы: *Σχλαουηνοί, Σχλαβηνοί*.

Другою причиною, для якои такъ пѣзно появилась назва Славянъ въ исторіи, буде той фактъ, що первѣстно назва тота прислугувала лишь приднепровскѣи Украинѣ, не обняла еще була всего славяньского свѣта. По упадку Скитіи лютились въ чорноморскихъ сторонахъ дикѣи орды Сарматѣвъ, — они понищили тамошнѣи мѣста грецкѣи и перервали на довгѣи часы всяку звязь межѣи Греками а нашою землею. Вѣсти про край Славы ѣдъ теперь замовкають въ Греціи — въ цѣлѣи Европѣ про дальшу долю Скитіи вже нѣхто докладно не знавъ. Наслѣдники Геродота лишь неудольно повторювали або перекручували его вѣдомости, переносили те, що дѣялось давнѣйше, въ часы новѣи, чимъ исторію нашої землѣи бѣльше замотували, якъ розвѣсняли. Оденъ лишь Птолемей (зъ другого вѣку по Христѣ) мавъ еще досыть добрѣи вѣсти про нашъ край; ѣнъ зъ числа старинныхъ писателѣвъ вже послѣднѣи, що згадуе про назву Славянъ на Украинѣ, хочъ въ дуже попсованѣи формѣ, бо трудно приходилось ѣму написати тоту назву по грец-

ки. Опираючись на двоякихъ інформаціяхъ, онъ въ нашихъ земляхъ побѣчь Алянѣвъ разъ наводитъ нарѣдъ *Σταυραῖνοι*, другій разъ нарѣдъ *Σουουηνοί*; якъ догадуються учені (за приводомъ Шафарика), въ обохъ тыхъ словахъ мѣстится може лишь поцсована форма назвы Славянъ.

Зъ всего, що подавъ Геродотъ про назвы Скитѣвъ, можемо оцѣнити, якъ хибною була традиція въ давнѣй Руси про початки нашего народу. Несторъ первѣстну ѣтчину Русинѣвъ ѣдносить до землѣ угорскои и болгарскои и велить звѣдтамъ переселятися нашимъ предкамъ въ теперѣшнѣ сѣдища. О скѣлько его повѣсть ѣдносить до Малои Руси, оказуеъ она цѣлкомъ неправдивою; за часѣвъ давнои Скитіи славянскои людности не було лишь въ теперѣшнѣй Московщинѣ и въ великѣй части Бѣлои Руси, — ѣдино въ тѣ стороны прийти могла нова люднѣсть зъ надъ Дунаю.

Про новгородску землю (при Ильменьскѣмъ озерѣ) каже Несторъ, що и тамошнѣ жителѣ походили зъ-надъ Дунаю; переселившись въ нову ѣтчину они задержали давну свою назву „Словѣне“. Вѣстка тотя дуже важна, але вже самъ фактъ, що новгородскѣ Словѣне звались „своимъ“ именемъ, велить догадуватися, що не зъ надъ Дунаю они похо-

дили, але зъ краю Славы, т. є. зъ України. Коли Сарматы опустошили полудневу Україну и розбили тамошну люднѡсть, такъ рѡльничу якъ и номадну, она конечно шукати мусѣла новыхъ сѣдищъ для себе и не могла поселитись деінде, якъ лишъ на пѡвнѡчь ѡдъ Скитіи, де пѡсля Геродота була якась мало заселена „пустыня“. Выйшовши зъ краю Славы, переселенцѣ и въ новѡй своѡй земли задержали давну назву, именовались Славянами. Въ новѡй ѡтчинѣ урядились они на давный ладъ: збудували собѣ Гердѣ, т. є. гѡродѣ (Новгородѣ), назвали озеро Ильменомъ (стара вымова слова лиманъ), а головну свою рѣку назвали Словатою (Ловать), нѣбы другимъ Днѣпромъ. Цѣла пѡзнѣйша исторія Великого Новгороду доказує, що тамъ живѣ народъ культурный, правый, заможный — той самъ, що и въ прочѡй Скитіи.

В) Ѡдки взялась назва „Скиты“?

Назва „Скиты“ знана була Грекамъ вже на 900 лѣтъ передъ Христомъ, про ню згадує Гезіодъ и инші передъ-Геродотові писателѣ. Зразу бралась назва въ значеню номадѡвъ, безъ огляду на те, якои були они народности. А що въ старину наибѡльше номадѡвъ належало до тураньско-монгольскихъ племенъ, то и назву Скитѡвъ прикладано головно до нихъ.

Шафарикъ, обаламученый тыми найдавнѣйшими вѣстями, представлявъ собѣ и Геродотовыхъ Скитѣвъ племенемъ монгольскимъ; пѣсля его думки король Скитѣвъ мали набренѣлый живѣтъ, ящѣрчѣ очи и дуже слабонкѣй порѣстъ волося — чистѣ Татаре! Та правдиве для насъ щастье, що не такъ страшнымъ представляеся король Скитѣн на статуи Дажбога и що въ скитскихъ могилахъ, котрѣ ѡдъ довшого часу розкопують ученѣ, не найшлося доси межи кѣстяками и одного, котрый-бы своєю будовою вказувавъ на типъ монгольскѣй. Бесѣда скитска, якъ мы вже на многихъ примѣрахъ выказали, такожь нѣчого спѣльного зъ Монголами не мае; тымъ меншу еше спѣльнѣсть выказала религѣя Скитѣвъ.

Пѣсля Геродота назва „Скиты“ не була народною — нею послугувались лишъ Греки для означеня Сколотѣвъ, т. е. славянско-литовского племени, мешкающого на великихъ просторахъ нашої землѣ. Властивыхъ Скитѣвъ, т. е. номадѣвъ, було за Геродота лишъ „дуже мало“, они кочували на такъ теперь званѣмъ степѣ ногайскѣмъ.

Зъ назвою Скитѣвъ, що начинила стѣлько баламутства въ исторѣи, годѣ дѣйти до ладу. Самѣ Скиты еѣ не уживали, тай грецкою она не була, якесь конечно зайшло ту перекручене назвы славянскои.

Я вже показавъ въ одной зъ попереднихъ статей, що въ праславянській епосѣ номады звалися Гетами або Гітами (Тираніти, Піеніти и т. д). Зъ тими вираженнями стоить въ звязи и назва першого скитского короля, що пѣсля переказу живъ 1.500 лѣтъ передъ Христомъ и звався Тар-Гітай. Скиты оповѣдали, що плугъ и ярмо упали зъ неба въ ихъ край въ часѣ панованя сынѣвъ першого короля, а зъ того выходило бы, що казочный Тар-Гітай — якъ вже и назва показує — бувъ королемъ самыхъ лишъ номадѣвъ.

По моѣй гадцѣ Греки праславянську назву Гіты перекрутили на Скиты, — въ тѣй ззеленизованѣй формѣ переховуєся стара назва у насъ до нинѣ въ словахъ: скиталець скитатися.
